

واکاوی وضعیت زنان کورد در ایران

بررسی چالش‌ها و مبارزات آنان
در زمان تعارض و پسا تعارض^۱

ثریا فلاح

”

- دکترای مطالعات رهبری و سیاستگذاری آموزشی
- کارشناس ارشد روابط و حقوق بین الملل
- دانشگاه ایالتی کالیفرنیا، نورتریج، ایالات متحده آمریکا
- این کار تحقیقی هم‌تاخوانی شده است
- ترجمه با تغییرات از نسخه انگلیسی. این تحقیق در فصل سوم کتاب زنان در موقعیت تعارض و پساتعارض
- ارجاع و رفرنس دهی به روش شیکاگو

“

چکیده

تالیف این مقاله پژوهشی هدفی دوگانه در پی دارد، هدف اول بررسی وضعیت زنان کورد، شناسایی برخی چالش‌ها، حضور و عدم حضور زنان کورد در جنبش ملی کوردستان ایران، با تأکید بر مشارکت آنها در جنبش‌های مدنی و سیاسی پس از انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ه.ش / ۱۹۷۹م. ایران و هدف دوم پرکردن برخی از شکافهای تحقیقی در ادبیات زنان و مطالعات جنسیت و زنان در مورد زنان کورد در ایران می باشد.

وضعیت زنان کورد در ایران به شکلی ویژه ناعادلانه است. این زنان نه تنها به خاطر جنسیتشان رنج می برند، بلکه از فقر منطقه، سیاستهای سیستم حاکم علیه اقلیتهای قومی، نظامی سازی و بی ثباتی مناطق کوردنشین تحت ستم هستند. یک زن کورد نه تنها باید با قانون تبعیض جنسیتی مقابله کند بلکه باید با تبعیض علیه اقلیت قومی و مذهبی برخورد کند. زنان کورد در ایران هرگز تصمیم گیرندگان در سیاست، قوانین ملی و دیگر موقعیتهای کلیدی دولتی نبوده‌اند. با این وجود قوانین تبعیض آمیز همواره بر زندگی آنها تاثیر مستقیم گذاشته است. نگارنده در این تحقیق سعی در بسط و گسترش این گفتمان دارد و به منظور دستیابی به هدف اولیه تحقیق، تلاش دارد از متدولوژی و روش شناسایی تحلیلی اکتشافی - توصیفی استفاده کند. براون، روا^۵ اشاره می کند که با استفاده از روشهای اکتشافی، محقق «تمایل دارد به چالش نظرات و دیدگاههایی که در تحقیقات قبلی انجام شده است بپردازد و با استفاده از متد توصیفی، اقدام به ارائه بینش و طرح و درک مشکل تحقیق کند». این پژوهش به خوانندگان کمک می کند تا درک بهتری از وضعیت زنان کورد در ایران و مشکلات آنها به دست آورند.

اهمیت این مطالعه در این است که نیازه به جلب توجه به وضعیت منحصر به فرد زنان کورد در ایران وجود دارد. این مطالعه توصیفی نه تنها توجه به این وضعیت مطالعه نشده را جلب میکند، بلکه زیربنای وزمینه را برای پژوهشهای علاقمندان محقق در آینده فراهم میکند تا اطلاعات مربوط به آنچه در حال حاضر در ایران در مورد زنان کورد رخ میدهد، آنگونه که آنها فکر میکنند و تجربه آنان را از زبان خود زنان جمع آوری کنند. داشتن این اطلاعات، پژوهشگران و فعالان را قادر خواهد ساخت تا در نهایت برنامه‌های آموزشی به منظور پشتیبانی بهتر از زنان کورد که از ستم دوگانه و حتی سه‌گانه رنج می برند را طراحی کنند.

برای سهولت در پیگیری مباحث مطرحه، این مقاله به پنج فصل تقسیم می شود. فصل اول مقدمه تحقیق است، فصل دوم روش شناسی و متد تحقیق را مرور می کند، راههایی که منابع داده‌ها برای کشف جمعیت مورد مطالعه و چارچوب نظری مورد استفاده قرار می گیرد، سپس در بخش بعدی/سوم ادبیات و پیشینه موجود درباره وضعیت زنان کورد در ایران را به تفسیر ارائه میکند، یافته‌های تحقیق به شکل تحلیل توصیفی و استنباطی در بخش چهارم مشروح می شود در نهایت مقاله، با یک بحث و نتیجه گیری که در فصل پنجم ارائه شده به پایان می رسد. سؤالات اصلی مطرح شده در این مقاله بر نقش زنان کورد در جامعه، عوامل و مشخصه اصلی آنها، جنبش آنها در برابر مسئله کوردستان و ارزش ارزیابی روند تغییر آنها تأکید می کند و در پی یافتن حضور و عدم حضور زنان در هر عرصه مشارکت در جنبش کوردستان است. محقق با رویکردی جامع^۶ در چارچوب و دیسکورس تئوری اینترسکشنالیتی به بررسی موضوع و زوایای

کانستراکتهای تحقیق میپردازد و بدینگونه مطالعه ای بنیادی / پایه ای برای مطالعات کمی و کیفی آینده ارائه می دهد.

کلیدواژگان

زنان کورد، روزه‌لالت، اینترسکشنالیتی / «میان برشی»، «تقاطع باوری»، کنشگری، اتنوساید، مشارکت سیاسی، احزاب سیاسی، رویکرد جامع

پیشگفتار

از آنجایی که رویکرد این پژوهش یک رویکرد جامع^۷ است به منظور درک وضعیت زنان کورد در ایران و به منظور دستیابی به اهداف این پژوهش، برخی اطلاعات در مورد وضعیت کردها در ایران به طور خلاصه ارائه شده اند، از این روی مقیاس و بزرگی مسائل مربوط به کوردستان به بوته فراموشی سپرده نمیشود.

به دلیل توزیع جمعیت شناختی کردها در استانهای مختلف، استاندارد رسمی برای تعریف دقیق جمعیت کردهای ایران وجود ندارد. با این حال، برای اهداف این مطالعه، چند برآورد توسط سه سازمان اقتباس شده است. موسسه صلح ایالات متحده نشان می دهد که «جمعیت کردهای ایران در حدود ۸ میلیون نفر است که حدود ۱۰٪ جمعیت ایران را تشکیل میدهند.^۸ بعضی منابع دیگر مانند کوردپیش هرالد، جمعیت مردم کورد را در حدود کمتر از ۱۵٪ جمعیت ایران نشان می دهد^۹ و در برخی منابع دیگر^{۱۰} تعداد کردها را حدود ۱۲ میلیون و حدود ۱۵٪ اعلام کرده است^{۱۱}. با این وصف به گفته سازمان ملل متحد^{۱۲}، آنها قربانی اصلی دستگاه اعدام ایران هستند و گفته می شود که زندانیان سیاسی کورد تقریباً نیمی از کل زندانیان سیاسی ایران را تشکیل می دهند^{۱۳}. گرچه کردها زبان متمایزتری

دارند، دارای آداب و رسوم فرهنگی منحصر به فرد، غذا و تاریخ هستند، برای سالها^{۱۴} ممنوعیت رسمی دولت برای آموزش زبان کوردی در کوردستان در سیستم آموزش و پرورش و استفاده از زبان کوردی در ادارات دولتی وجود داشت.

منطقه متمرکز کوردنشین ایران یک منطقه جغرافیایی در غرب ایران است. سباستین مستل در کتاب «کردها: دایرالمعارفی از زندگی، فرهنگ و جامعه»^{۱۵} کوردستان ایران را شامل استان کوردستان، استان آذربایجان غربی، استان کرمانشاه، استان ایلام و مناطقی از استان لرستان می نامد.^{۱۶} این استانها دارای مرزهای مشترک با بخش هایی از عراق و ترکیه هستند که کردهای این کشورها ساکن آن هستند.^{۱۷} همچنین در استان خراسان شمالی، استانهای شمالی ایران، تهران و برخی از شهرهای دیگر، جمعیت قابل توجهی از کردها وجود دارد.^{۱۸} مناطق کوردنشین غنی از منابع طبیعی است، اما از سوی دیگر مورد سوء استفاده قرار گرفته و توسعه نیافته است، به طوری که «شاخص فقر در کوردستان ۳۱٫۷٪ در مقایسه با ۱۸٪ در سطح ملی است»^{۱۹}. در طول رژیم شاه هیچ کمبود بد رفتاری با کردها وجود نداشت با این وصف وضعیت پس از انقلاب اسلامی ۱۳۵۷.ش/ ۱۹۷۹.م. هنگامی که جمهوری اسلامی به قدرت رسید بدتر شد و زنان بیشتر در معرض ابتلا به تبعیض جنسیتی قرار گرفتند.

مناطق کوردنشین فاقد زیرساختها، امکانات و سیستمهای اساسی شهرنشینی هستند، دولت در ساخت و ساز جاده‌ها، ساختمانها یا امکانات جدید، سرمایه‌گذاری نمی کند. بیمارستانها و مدارس کم درآمد هستند و محرومیت اقتصادی منجر به ناامیدی شده است. با این وصف، با وجود

دهها سال از سیاستهای تبعیض و نهادینه شدن سیستماتیک، فرهنگ کوردی همچنان قوی و هویت قومی نابود نشده است. از طرفی بسیاری از کوردها برای فرار از آزار و اذیت احساس نیاز به انکار هویت یا مذهب خود را دارند به راحتی از آن فرار می کنند، اما آگاهی نسبت به هویت کوردی، برخی از خانواده‌ها نسل جوان را هدایت می کند تا کودکان خود را از کودکی در مورد میراث و زبان کوردی آموزش دهند.

پژوهشهای علمی و تحقیق در مورد زنان کورد در ایران کمتر از زنان دیگر در خاورمیانه است، اما با توجه به نقش آنها در جنبش ملی کوردستان، آنها از ادبیات مربوط به مطالعات زنان کاملاً خارج نیستند. با اینحال، آنان در مرکز مطالعات نبوده و به نوعی، از ادبیات گفتمان علمی و فمینیسم پاک شده‌اند. «این به معنی آن نیست که زنان کورد به طور کلی در فهرست و نوشته‌های زائران مسیحی، مسافران یا مورخان قرار نگرفته‌اند. در واقع، در میان محققان بحث در مورد تصویراین زنان در آثار تاریخی و همچنین نقش زنان کورد در جامعه وجود دارد.^{۲۰} مقالات ارزشمندی در مورد تاریخچه چالشهای زنان کورد توسط شهرزاد مجاب در مورد زنان و ملیت در جمهوری کوردستان ۱۹۴۱م./۱۳۲۰ش. وجود دارد.^{۲۱} سخنرانیها، کنفرانسها و کمپینهایی در مورد زنان کورد و رهبران احزاب کورد برگزار شده است که در مورد حقوق زنان کورد صحبت کرده‌اند. همچنین مقالات و کتاب خاطرات در خور توجهی در مورد آنان توسط کنشگران علاقمند نوشته شده است. برخی از رهبران احزاب سیاسی کورد نیز روی مسئله زنان کورد و حق برابری آنان سخنرانیها و صحبتهایی داشته‌اند. رهبران احزاب کورد

هم در زمینه حقوق زنان صحبت کرده‌اند. دکتر عبدالرحمن قاسملو^{۲۲} درباره حقوق زنان کورد در ایران صحبت کرده است. «وی تاکید دارد که زنان نیمی از جامعه را تشکیل می دهند اما نیمی از سهم خود را به دست نمی آورند. زنان کورد تقریباً در تمام جنبه‌های زندگی کوردها، از مدیریت خانواده تا مبارزه در خط مقدم با مردان، شراکت دارند. در بسیاری موارد، حتی وزنی بیش از سهم خود را در مقایسه با مردان انجام میدهند.^{۲۳} با این حال، دانش و آگاهی تاریخی در مورد تجربیات زنان کورد، محدود است و در ادبیات علمی زنان در ایران، ضعف وجود دارد و تاریخ زنان کورد در کوردستان متأسفانه به نوعی نامرئی بوده است؛ نه به این دلیل که مردم نمی خواهند درباره زنان کورد بدانند، بلکه نمی دانند که چگونه و از کجا در مورد زنان کورد بدانند و یادگیرند. هنگامی که تاریخ یک قوم یا ملت بطور کامل مستند نشده است، سخت است در مورد پس زمینه زنان آن قوم بدانیم.^{۲۴} با این حال، وضعیت زنان کورد پس از انقلاب در ایران مورد مطالعات علمی قرار نگرفته است. از این روی، این پژوهش تلاش می کند تا به ادبیات مربوط به زنان کورد در ایران بیفزاید و زمینه را برای تحقیق کیفی و کمی آینده فراهم کند.

پس از انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ش/ ۱۹۷۹م. ایران، زنان کورد به ایفای نقش در احزاب و سازمانهای سیاسی مخالف پرداختند. این نقش جدید موقعیت سنتی زنان را به نقش اجتماعی و سیاسی جدید در ساختارهای پدرسالاری کوردستان تغییر داد. آنها با مشارکت فعالانه در عرصه سیاسی سنتها را شکستند. با اینحال، ذهنیت مستقل فمینیستی نداشتند و فعالیتهای آنان زیر پوشش احزاب که رهبری غالب،

عمدتاً با مردها بوده - هست - قرار گرفتند. از این رو بسیاری از فعالیتهای آنها پاک شده یا به نظر پراهمیت نیامده که ثبت شوند، به نوعی به حاشیه رانده شده‌اند و به رسمیت شناخته نشده‌اند. ضبط و ثبت فعالیت آنان و ایجاد انجمنها بر مبنای احکام احزاب و سازمانها بود که در آن زنان اجازه می داد تا کمیته‌ای در حزب/ سازمان داشته باشند تا بتوانند به جامعه زنان دسترسی پیدا کنند. در هر حال اگر مردانی که به دنبال تغییر در جامعه بودند وجود نداشتند حتی این فعالیتهای هم کمتر امکان پذیر می شد یا به طور فرسایشی به تعویق می افتاد. مردانی که در نوشتن اساسنامه و مرامنامه این احزاب و سازمانها از حقوق زنان صحبت کردند.

همچنین آزمون جمهوری کوردستان/ مهاباد با قانون اساسی مترقی اش در میان احزاب و سازمانهای کوردستان بر جای ماند. در فصل چهارم، ماده ۲۱ به شرح زیر به وضوح برابری زنان و مردان اشاره شده است: «در تمام امور سیاسی، اقتصادی و اجتماعی، زنان باید از حقوق برابر با مردان برخوردار باشند»^{۲۵}. از طرفی دیگر، استان کوردستان و سایر شهرهایی که کوردها در آن زندگی می کنند، همیشه در معرض تحولات سیاسی قرار گرفته‌اند و این واقعیت وضعیت زنان را تحت تأثیر قرار داده است. با شرکت زنان در امور سیاسی و فعالیتهای آنان در دوره انقلاب ۱۳۵۷ ه.ش / ۱۹۷۹ م. در ایران بسیاری از زنان جوان دستگیر و یا مجبور به ترک مدرسه به خاطر ترس از دستگیری و یا فرار از محل تولد خود گشتند. در خلال سالهای ۱۹۸۳-۱۹۸۸ م. / ۱۳۶۲-۱۳۶۷ ه.ش. هزاران زخمی، بازداشت و اعدام، خانواده‌های بسیاری را تشویق و حتی مجبور به ازدواج دادن دخترانشان کرد تا

از زندان، تجاوز و شکنجه نجات یابند.^{۲۶} برخی نویسندگان در خاطرات یا مصاحبات خود از این مسائل یاد کرده‌اند. فلاح، در آتوانوگرافی خود نوشته است: "در حالی که همسالان من و من، همه در طول دستگیریهایمان با وضعیت وحشتناکی روبرو شدیم، در برخورد با زندانیان سیاسی و نحوه برخورد با ما به عنوان بازماندگان، تفاوت جنسیتی وجود داشت. به عنوان مثال، از نظر فرهنگی، فشارهای زیادی برای زنان جوان برای ازدواج زودهنگام و در زمان جوانی وجود داشت؛ چرا که دخترانی که ازدواج نکرده و در زندان بودند، اغلب از نظر جنسی مورد آزار قرار گرفتند و چندین بار حتی در زندان مورد تجاوز قرار گرفتند. طبق قانون اسلامی ایران، یک دختر باکره‌ای که میمیرد به بهشت می رود، و دولت می خواست مطمئن شود که فعالان زن به بهشت نمی روند. با وجود دهشتناک بودن موضوع، اما این توجیه رسمی برای تجاوز به دختران جوان در زندان بود."^{۲۷} این فقدان امنیت به طور چشمگیری وضعیت زنان را بدتر کرد. علاوه بر این، ساختارهای پدرسالارانه، زنان را به گرایشهای خودتخریبی مانند خودکشی منتهی می کند که در این مقاله به طور اجمالی مورد بحث قرار می گیرد.

در تجزیه و تحلیل جایگاه و وضعیت زنان کورد در این مقاله، محقق، به طور خلاصه نقش و بازی سیستم سیاسی، مناسبات فرهنگی و اقتصادی در زندگی زنان کورد را می شکافد. وضعیت تحصیلی و آموزش، مسائل و معضلات اجتماعی به طور خلاصه مورد بحث قرار گرفته است. با این وجود، اشاره به این موضوع حائز اهمیت است که بدون تجزیه و تحلیل دقیق از مناسبات اجتماعی، وضعیت

جامعه‌شناختی، شناخت قوانین موجود، زمینه‌های فرهنگی و تاریخی وضعیت زنان در ایران، امکان دستیابی به یک نتیجه موثر در درک وضعیت زنان کورد وجود ندارد. در بخشهای مختلف این مقاله، نقش زنان کورد در جنبشهای اجتماعی و مسائل سیاسی کوردستان در چهار دوره مختلف مورد بحث قرار گرفته است و در نهایت، به یک شناخت پایه‌ای از آنان می‌رسیم. مشارکت زنان کورد در عرصه سیاسی، تحت عنوان چهارموج از مشارکت زنان کورد در عرصه فعالیت و مشارکت سیاسی و اجتماعی آمده است. چهار موج در وضعیت زنان کورد به شرح زیر است:

موج اول: پس از انقلاب ۱۹۷۹ تا ۱۹۸۹ م. / ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۷ ش. : صعود و مشارکت همه گیر سیاسی، سرکوب سیاسی،

موج دوم: مابین سالهای ۲۰۰۵ - ۱۹۸۹ م. / ۱۳۶۸ - ۱۳۸۴ ش. که شامل دو دوره: دوران ریاست جمهوری دوران اکبر هاشمی رفسنجانی^{۳۲} (در خلال سالهای ۱۹۹۷ - ۱۹۸۹ م. / ۱۳۷۶ - ۱۳۶۸ ش) و دوران ریاست جمهوری سید محمد خاتمی^{۳۳} (در خلال سالهای ۱۹۹۷ - ۲۰۰۵ م. / ۱۳۷۶ - ۱۳۸۴ ش)، دوران تغییرات لاک پشت وار.

موج سوم: مابین سالهای ۲۰۱۲ - ۲۰۰۵ م. / ۱۳۸۴ - ۱۳۷۶ ش. : پروسه تقاطع ملی گرایي و آگاهی جنسیتی
موج چهارم: سال ۲۰۱۳ م. / ۱۳۹۲ ش - که تا حال حاضر ۲۰۲۰ م. / ۱۳۹۹ ش. : (موضوع جنسیت)، تلاش جهت برون رفت از سردرگمی در پیوند حل مسئله جنسیتی و ملی.

موج آینده و بعدی به نظر می‌رسد بایست قدمهایی برای تعیین نیاز به تغییرات اساسی و مشارکت برابر در حل مسئله ایجاد دولت - ملت جدید در منطقه باشد.

متدولوژی و چارچوب نظری

سوالات تحقیق

این مطالعه قصد دارد به بررسی سوالات تحقیقاتی زیر بپردازد و هدفی برای پاسخگویی قطعی سوالات ندارد.

نقش زنان کورد در ایران در جامعه کوردی چیست؟

عوامل کلیدی بالقوه مشخصه زنان کورد چیست؟

حضور و عدم حضور زنان کورد در جنبش ملی حق تعیین سرنوشت چگونه بوده است؟

عوامل موثر در تشخیص جنبش زنان کورد و تلاقی آن با جنبش ملی کوردستان و چگونگی آن چیست؟

میزان و آستانه مربوط به روند تغییرات زنان کورد چیست؟

حوزه و کانستراکت تحقیق

زنان کورد در جامعه، مشخصه‌های حضور و عدم حضور، تلاقی جنبش زنان کورد با جنبش ملی کوردستان، روند تغییرات جنبش زنان کورد

چارچوب نظری این پژوهش

چارچوب نظری این مطالعه مبتنی بر نظریه و تئوری اینترسکشنالیتی/میان برشی یا تقارن گرایي جنسیت و ملیت است. این نظریه و ارتباط آن با زنان کورد به طور خلاصه مورد استفاده قرار می‌گیرند.

تئوری اینترسکشنالیتی

تئوری اینترسکشنالیتی «تقاطع /تلاقی تبعیضها یک مفهوم تئوریک است که توسط کیمبرلی کرنشو^{۳۴} مطرح شده است که لایه‌های درک تبعیضهای اجتماعی را از طریق نژاد، جنس، طبقه و جنسیت، قومیت، ملیت، گرایش جنسی، مذهب،

سن، ناتوانی ذهنی، ناتوانی جسمی، بیماری روحی و بیماریهای جسمی را به نمایش می‌گذارد»^{۳۵}. اونجلینا هالوینو^{۳۶} میگوید تئوری اینترسکشنالیتی به معنای «باور به تلاقی، تقاطع، درهم‌تنیدگی و قفل‌شدگی و همپوشانی تبعیضهای همزمان» است.^{۳۷} به نظر می‌رسد که اهمیت یادگیری و درک عمیق از این تئوری در سالهای اخیر در میان علاقمندان به مطالعات زنان، فعالان حقوق زن و حوزه‌های آکادمیک افزایش یافته است. بل هوک^{۳۸} فمینیست و فعال اجتماعی در کتاب خود در رابطه با در نظر گرفتن تلاقی کلیه عوامل و فاکتورهای موثر بر وضعیت زنان، به این صورت اشاره دارد که «اندیشه و عمل فمینیستی از زمانی که زنان رادیکال رنگی و سفیدپوستان متحدشان این مفهوم که «جنس» عامل اصلی تعیین سرنوشت زن بود»^{۳۹} را به سختی به چالش کشیدند، بطور اساسی تغییر یافته است. بیدار زنی معتقد است که «بهتر است از تجربه زنانی که به‌طور همزمان تبعیضهای گوناگون را تجربه می‌کنند غافل‌نمانیم و با لمس و درک بهتر موضوع تلاقیها، و تفاوتها و تشابه‌های برخواسته از قرار گرفتن در آنها، در ارزیابی موقعیت فردی خود و نیز آنچه در کشور رایج و عادی جلوه کرده و می‌کند، دانسته یا ندانسته، تغییرات را تنها برای گروهی خاص از زنان، از یک طبقه، یک ملیت، یک قوم، یک مذهب، یک زبان و یک محل و ... نخواهیم»^{۴۰} «همپوشانی» نیره توحیدی در این رابطه اذعان می‌دارد: «تئوریهای فمینیستی و دروس متنوع رشته «مطالعات جنسیت و زنان» در طی رشد و تعمیق خود علاوه بر تبعیض یا ستم جنسی و جنسیتی، سعی داشته است علیه انواع تبعیضهای دیگر نیز آموزش دهد و هویت انسان را در کلیت آن یعنی با توجه به تلاقی

و همپوشی (اینترسکشن) ابعاد مختلف اعم از جنسی، جنسیتی، نژادی، قومی، ملی، طبقاتی، و امثال آن مدنظر قرار دهد»^{۴۰}. آدریلرد^{۴۱} استدلال کرد که زنان نیاز به آوردن تمامیت خود به جنبش زنان هستند و معتقد بود که تفاوت، تنوع و گنجاندن باید خون جاری جنبش فمینیستی باشد.^{۴۲} همچنین برخی از کنشگران کورد حقوق زنان، در این زمینه اشاراتی به این نظریه دارند. کاوه کرمانشاهی در مقاله خود به ضرورت درک از درهم‌تنیدگی میان هویت‌های مختلف زنان کورد اشاره می‌کند: «بدون درک این مفهوم که انسانها و هویت‌هایشان قابل تفکیک نیستند و وجوه چندگانه‌ی هویت انسانها را نمی‌شود از هم جدا کرد، نمی‌شود یکی را دید و در مقابل دیگری کور بود، نمی‌شود یکی را پذیرفت و دیگری را رد کرد و حتی نمی‌شود به یکی اولویت داد و دیگری را در نوبت گذاشت. اینترسکشنالیتی که بحث روز فمینیستها در محافل آکادمیک و اکتیویستی است، اذعان به همین تلاقی هویتها و تبعیضات مضاعف دارد. به عنوان مثال زن کوردی که نسبت به مسائل اجتماعی یا سیاسی دغدغه‌مند است و می‌خواهد مسیری را برای فعالیت اجتماعی یا سیاسی انتخاب کند»^{۴۳}. نویسنده معتقد است که فمینیستها مسائل زنان کورد را نادیده گرفته و عوامل تبعیض آمیز دیگر را در معرض دید قرار نمیدهند. از این رو در این تحقیق، تقاطع جنسیت و قومیت، مالکیت سیاسی و نقش اجتماعی مربوط به زنان کورد در ایران به طور خلاصه مورد استفاده قرار می‌گیرد.

روش‌شناسی / متدولوژی تحقیق

برای مطالعه در مورد زنان کورد در ایران، این پژوهش از روش‌شناسی و توصیفی استفاده کرده است. همانطور که توسط

ساندرز و ثورنهییل^{۴۴-۴۵} توصیف شده است، مطالعه اکتشافی به دنبال کشف سؤالات پژوهشی است و قصد ندارد تا راهکارهای اثبات هیپوتزهای پژوهش و پاسخ نهایی و قطعی به سؤالات را برای مشکلات موجود ارائه دهد. از این رو خواننده نیایست به دنبال ارائه پاسخ نهایی در رابطه با زنان کورد در ایران از جانب نویسنده باشد. این تحقیق یک تحقیق پایه و اولیه است که اساس تحقیق قطعیت‌ر که در آن محقق تمایل به انجام آن در آینده دارد، شکل می‌گیرد. محقق می‌داند که این نوع مطالعات «منجر به تولید اطلاعات کیفی شده و تفسیر چنین اطلاعاتی امکان دارد تحت تاثیر جهتگیریهای فردی قرار گیرد»^{۴۶} با این حال برای ایجاد یک مطالعه پایه‌ای برای تحقیقات آینده مبتنی بر داده‌های اولیه، این بهترین راه ممکن است در عین حال مطالعه توصیفی اجازه می‌دهد محقق برای ارائه درک مشکلات و سؤالات مربوط به این مطالعه بپردازد.

منابع داده‌های تحقیق

داده‌ها از منابع مختلف ثانویه عمدتاً از طرف احزاب کوردی، گزارش سازمانهای غیردولتی، مقاله مجلات، کتاب و افراد جمع‌آوری شده است. تحقیق ثانویه پژوهش مبتنی بر منابع ثانویه است که قبلاً وجود داشته است.^{۴۷} این روش باعث میشود که محققان بتوانند چالش‌ها و فرصتهای مشارکت زنان کورد ایران را بررسی کنند. برای پیدا کردن داده‌ها و اطلاعات برای هر دو ادبیات و انجام پژوهش، محقق با استفاده از جمع‌آوری اطلاعات ثانویه از جمله بایگانیها و مقررات سازمانهای سیاسی/احزاب با تماس با آنها، ادبیات موجود بر اساس تحقیقات قبلی، کتابها، مقاله، سخنرانیهای کنفرانسها و سمپوزیومها

و غیره پرداخته است. پژوهشگر همچنین از کتابخانه‌های آنلاین مانند اینجنتا کانتکت^{۴۸}، گوگل سکالر^{۴۹}، جی استور^{۵۰} و رسانه‌های اجتماعی استفاده کرده است. این بررسی مقدماتی این مقاله بر مبنای جستجوی ادبیات الکترونیکی، با استفاده از واژه‌های جستجوگر و ترکیبی از واژه‌های جستجوگر مانند زنان کورد، زنان کورد در ایران، فعالان و کنشگران در ایران، اعدام زنان در کوردستان ایران، تقاطع جنسیتی و ملی‌گرایان در ایران، احزاب سیاسی در کوردستان ایران بهره‌جسته است. بخش عمده تحقیق و پیشینه تحقیق با استفاده از این کلمات کلیدی (به صورت جداگانه و در ترکیب) از مطالعات مربوطه و جستجو برای یافتن پایگاه داده‌ها نوشته شده است. منابعی که مورد مطالعه قرار گرفتند در بررسی بخش ادبیات پیشینه تحقیق قرار گرفتند و به این ترتیب داده‌های ثانویه ایجاد گردیدند. تمام اصطلاحات کلیدی مورد استفاده به انجام این مطالعه که مربوط به مسائل و موارد مربوط به پژوهش بودند کمک کردند. اکثر ادبیات استفاده شده شامل مسائل منتشر شده و نشده مربوط به سالهای ۲۰۱۹-۱۹۷۹ / ۱۳۵۷-۱۳۹۸ ش. می‌باشد تا اطمینان حاصل شود که آخرین یافته‌ها و گزارشها در این بررسی گنجانده شده است. محقق با استفاده از ارتباط گسترده و تماس با افراد مختلف از منابع و ادبیات در مورد احزاب، با حزب دموکرات کوردستان ایران^{۵۱}، انجمن زنان دموکرات در کوردستان ایران، حزب کومله کوردستان ایران، اعضای هیئت مدیره کومه‌له زنان روزه‌لات و اعضای سابق و کنونی آنان گرفته است. همچنین مقالات قبلی نویسنده مورد استفاده قرار گرفته شده است. در هر حال چنانکه پیشتر اشاره شد، منابع دانشگاهی و ادبیات

مربوط به زنان کورد در ایران بسیار محدود است.

محدودیت های تحقیق

نگارنده بر این باور است که این کار تحقیقی به مانند پژوهشهای دیگر داری کمی و کاستی و محدودیت هایی است. از جمله: زمان کوتاه برای انجام کار، نبودن بودجه تحقیقاتی، عدم دسترسی به برخی منابع و مآخذ قدیمی تر؛ تنوع سیاسی در میان کوردها و نابسامانیهای ایجاد شده در چهار دهه اخیر در ایران و سایر مشکلاتی که تحقیقات بنیادی با آن روبرو هستند. برخی محدودیتهای عمدی نیز برای متمرکز شدن روی سوالات تحقیق توسط خودپژوهشگر اعمال شده است. این مطالعه در پی پاسخگویی یا یافتن علیت نیست و همچنین قصدی در تعمیم نتایج به کل روند سیاسی و اجتماعی کوردستان ایران و زنان کورد ندارد نگارنده به درک ضرورت مطالعات پیمایشی و میدانی در زمینه زنان کورد تأکید دارد و امید بر آن دارد که مطالعات زنان کورد به سطح دانشگاههای جهان برسد.

تعریف اصطلاحات کلیدی و برخی تعاریف

در این بررسی استفاده از این واژه ها به صورت زیر است.

کنشگری و مشارکت: مشارکت در فعالیتهای غیر سیاسی و سیاسی متفاوت از جمله: عضویت در احزاب، انجمنها و سازمانهای سیاسی و احزاب، فعالیتهای اینترنتی در فیسبوک و نمایش مشخصات عمومی، نوشتن مقالات، آثار هنری، کار با انجمنهای اجتماعی غیر سیاسی برای برگزاری جشنوارهها ی فرهنگی. روزها لات^{۵۳} (روژهه لات): یک عنوان

غیر رسمی برای کوردستان ایران است که شامل بخشهایی از شمال غربی ایران است که در آن کوردها ساکن هستند که مرز عراق و ترکیه را تشکیل می دهند.^{۵۳} کوردها چهار قسمت از سرزمین مادری خود را به نام چهار جهت اصلی جغرافیایی به ترتیب زیر: باکور (شمال)، روژهه لات (شرق) و، باشور (جنوب) روژاوا (روژاوا) (غرب) نامگذاری کرده اند.^{۵۴}

تقویم: در این گفتار تحقیقی محقق از هر دو تقویم ایرانی (تقویم جلالی) و تقویم میلادی استفاده می کند: تقویم های AD (تقویم مسیحی یا میلادی که با علامت اختصاری "م" و تقویم S. H ایرانی شمسی (تقویم جلالی) که از علامت اختصاری «ش» استفاده شده است. «تقویم ایران (همچنین به عنوان تقویم فارسی یا تقویم جلالی / تقویم خورشیدی است که در حال حاضر در ایران و افغانستان استفاده می شود. بر اساس تعاریف انجمن تقویم ایرانی، این نظارت زمانی، مبتنی بر مشاهدات است نه بر اساس قاعده، که هر ساله بر اساس اطلاعات نجومی از تهران به دست می آید که دقیقاً توسط مشاهدات نجومی از تهران تعیین می شود.^{۵۵}

اتنوساید: یک اصطلاح قانونی است که در آن اشاره به حذف عمدی یک گروه قومی که هدف نابودی آنها را در پی دارد. رافائل لمکین^{۵۶} (۱۹۴۴/م، ۱۳۲۳/ش). حقوقدان و محقق این اصطلاح را به عنوان جایگزین برای نسل کشی هم به کار می گیرد.^{۵۷}

لینگوساید: در فرهنگ لغت سیاست حذف عمدی یک زبان به قصد نابودی آن است. آندریا نیکلاس^{۵۸}، (۲۰۱۱/م، ۱۳۹۰/ش). (آن را به عنوان کشتن زبان بدون کشتن فیزیکی افراد توصیف میکند.^{۵۹} سیستم پدرسالاری: لیندا ناپینوسکی^{۶۰}

این اصطلاح را به عنوان ساختار عمومی معرفی می‌کند که در آن مردان دارای قدرت بر زنان هستند که شامل ساختار قدرت مردانه در سراسر جامعه سازمان یافته و در روابط فردی است.^{۶۱}

ادبیات و پیشینه تحقیق مسائل اجتماعی و فرهنگی زنان کورد

سیستم پدرسالاری ایران^{۶۲} و ایدئولوژی اسلامی همیشه زنان را به عنوان شهروند درجه دوم محسوب کرده است که خود یک عدم تقارن جنسیتی آشکار را ایجاد می‌کند و بسیاری از محققان این واقعیت را مورد بحث قرار داده‌اند. زنان کورد نیز از این وضعیت هرگز جان سالم به در نبرده‌اند. وابستگی به اقلیتهای قومی و مذهبی وضعیت آنها را بدتر می‌کند. زنان کورد به دلیل جنس، قومیت، مذهب و طبقه خود، مورد تبعیض واقع شده‌اند. یکی از واقعیتهای زندگی زن کورد که مورد توجه قرار نگرفته است این است که وقتی شوهر، برادر، پدر و یا پسرش شغل خود را از دست می‌دهند، زنان به شدت آسیب دیده و آسیب می‌بینند، زیرا آنها از نظر اقتصادی و روانی به جنس مذکر متکی هستند. طنز تلخ گونه‌ای است که نزدیکترین افرادی که مورد توجه و مرکز ثقل زندگی وی هستند سرکوبگران وی به طور سنتی هستند. از طرف دیگر «رنج ناشی از ظلم دوگانه بر زنان و دختران کورد بعضا ناشی از نگرشها و شیوه‌هایی که عمیقاً ریشه در بخشی از فرهنگ سنتی کورد و بخشها از ناکارآمدی دولت در حمایت از حقوق زنان و کوردها است.^{۶۳،۶۴} در ایران قوانین زن ستیز، همه زنان را فارغ از مذهب، قومیت، توانایی و ناتوانی جسمی، معلولیت و یا گرایش جنسیشان تحت تاثیر قرار داده

است، ولی فشار و سرکوب در گروه‌های اقلیت، یعنی ایرانیانی که به مذهب شیعه اثنی عشری اعتقاد ندارند، چندین برابر بیشتر است. "زنان کورد به طور خاص تحت سطوح مختلفی از انواع تبعیضات قرار دارند. از جمله: شوینیسیم ملت حاکم، شوینیسیم مردانه متعلق به خود این ملت [کوردها]، زن ستیزی گروه‌های اسلامی و جنگ‌های مداوم. همچنین «بی‌کشوری» باعث شده است زنان کورد در مطالعات انجام شده در خاورمیانه و غرب تا حدود زیادی نادیده گرفته شوند.^{۶۵}

براساس گزارش‌ها، در طول تاریخ، وضعیت زنان کورد در مقایسه با سایر زنان ایرانی و زنان منطقه خاورمیانه متفاوت بوده است. ما به نوعی متمایل به باور کردن این نظر هستیم اما تفاوتها و چگونگی گسترش آنها روشن نیست. تمایز آشکار میان زنان کورد و سایر زنان ایرانی که غیربومیها عنوان شده‌اند عبارتند از: موضوعات جغرافیایی و جمعیت شناختی، جدایی جغرافیایی کوردها در شمال غربی ایران و بیش از دو میلیون شهروند کورد در استان خراسان که در قرن هفدهم به استانیهای دیگر ایران تبعید شدند،^{۶۶} "ازدواج موقت" که در میان فرقه شیعی رایج است، در بین اکثریت کوردها که اهل سنت هستند، رایج نیست، زنان کورد عادت نداشته‌اند که زیر چادر سیاه پنهان شوند، هیچگونه آموزش ایدئولوژیک ندارند، در اقتصاد روستایی دخیلند و با توجه به سطح تحمل نسبت به دیگر فرهنگها، آنها نسبت به سایر مذاهب مانند بهائیه تبعیض قائل نیستند. و خود غالباً جزو اقلیتهای مذهبی هستند. این ادعا که زنان کورد در مقایسه با هم‌تایان زنشان در خاورمیانه مانند فارس، عرب یا ترک - حداقل در میان کوردها از آزادی بیشتری لذت می‌برند، تنها به آزادی

مشارکت در جنبش ملی و فعالیت‌های سیاسی مربوط می‌شود. برخی از محققان معتقدند که در این زمینه بزرگنمایی شده و شکل اغراق آمیز «شکوه و جلال» داده شده را روشی برای توجیه ظلم و ستم پدرسالاری آکوردی^{۶۷} می‌بینند. محقق رومی، پیتر دلا واله^{۶۸}، به منطقه سفر کرد و از «زنان کورد» که آزادانه بدون حجاب رفت و آمد کردند، شگفت زده شد. او در سفرنامه خود در سال ۱۶۶۷ اظهار داشت که «آنها بدون هیچ مشکلی با مردان کورد و خارجیها برخورد می‌کنند».^{۶۹} این نظر ادعاها برای گفتمان فمینیسم زنان کورد مفید نیست. مسائل زنان کورد نادیده گرفته می‌شود و زنان کورد را از محور مطالعات محققان خارج کرده و همچنین انگیزه زنان برای مبارزه برای رهایی خود و یا حق برابر را که به شکلی توهم‌زا بیان شده، از دست می‌دهند. توهمی که از آزادی به دست نیامده یا برابری داده شده توسط جامعه آمد[سخن می‌گوید. در هر حال روشن نیست که این ادعا در مورد اکثریت مناطق مختلف کوردستان یا یک منطقه خاص است و یا در مورد گروهی از زنان کوردی که در میان سازمانهای سیاسی قرار دارند، اعمال می‌شود.

آزادیهای اجتماعی زنان کورد، موضوع پیچیده‌ای است و بسیار سخت است که یک نظر دقیق داد. اما همانطور که مختصراً در این مقاله اشاره شد بر طبق گزارش برخی از نویسندگان، مسافران و خاطرات و سفرنامه‌های تاریخی، زنان کورد به علت نقش آنها در اقتصاد روستایی و فئودالی، نسبت به زنان ایرانی از قدرت و آزادی بیشتری برخوردار بوده‌اند، آنچه که مشخص است تا به امروز برخی از آداب و رسوم و سنت‌های فرهنگی قدیمی با وجود تلاش‌های دولت اسلامی ایران برای متوقف

و نابود کردن آنها مانند لباسهای رنگارنگ و دست دادن و رقص دست به دست با مردان^{۷۰} پا برجاست. بسیاری از این تلاشها در راستای دستورالعمل اهل تشیع هستند. در شهرهای کوردنشین بسیاری از زنان بدون چادر به خصوص چادر سیاه رفت و آمد میکنند. این در حالی است که در سایر شهرهای ایران روندی رایج است، اما چادر سیاه در فرهنگ عامه مردم کوردستان توصیه نمی‌شود. در واقع مردم تشویق می‌شوند که از آن دور بمانند. زنان کورد که بیرون کار نمی‌کنند از یک روسری سفید تزئین شده با دانه‌های آبی و رنگی استفاده میکنند. "اساساً مسئله حجاب زنان در کوردستان به علت فرهنگ و آداب و سنت‌های تاریخی و وجود اکثریت سنی مذهب، به صورت مناطق شیعه مذهب ایران مطرح نبود. اصولاً محجبه بودن به صورت پوشاندن موی سر بطور کامل و فقط نمایاندن قرص صورت در کوردستان رسم نبود. حتی مذهبیونی چون مفتی زاده و پیروان مدرسه قرآن نیز این نوع حجاب را تبلیغ نمی‌کردند"^{۷۱}

کوردستان منطقه وسیعی است و کوردها بعضاً در سراسر ایران پراکنده هستند و ارزشهای فرهنگی ممکن است در یک شهر با شهر دیگر متفاوت باشد. به طور کلی می‌توان گفت که زنان کورد نیز از خشونت‌های خانوادگی رنج می‌برند اما شاعران زن، خوانندگان، بعضاً سران یک قبیله یا یک خانواده بزرگ را هم تشکیل داده‌اند. بعضی دیگر فرار از خانه را وسیله‌ای برای رسیدن به آزادی می‌بینند، مانند یک پدیده فرهنگی تحت عنوان "ره‌دوو که وتن"^{۷۲} که در بعضی از مناطق کوردستان تا حدی رایج بوده است، که در آن دختران و پسرانی که همدیگر را دوست دارند با هم از خانه فرار می‌کنند و از نخستین

مقام مذهبی می خواهند که روند ازدواج آنان را رسمی کرده و تسهیل کنند. البته این مسئله تنها در بعضی از شهرها قابل قبول است. "آزن کورد" در جامعه تحت ستم است. اجازه خواندن به زبان مادری و تربیت فرزند به زبان خود را ندارد، تلاش در راستای شکوفایی و حتی حفاظت از فرهنگ و تاریخ و زبانش محدود بلکه گاهی جرم است، بیکار است، شاهد بیکاری و درماندگی شوهر، برادر، پدر و فرزند خود است و اصولاً به دلایل خاصی حتی توسط این شوهر، برادر، پدر و فرزند خود نیز کنترل شده و تحت ستم مضاعف قرار می گیرد.^{۷۳}

برخی از مسائل اجتماعی دیگر مانند مشکلات خانوادگی، طلاق، دستورالعملهای مذهبی، ختنه زنان، زن به زن (ژن به ژن) وجود دارد که هنوز در برخی از خانواده‌ها در روستاها انجام می گیرد. این مقولات تا حد مربوط به وضعیت عمومی زنان کورد مورد بحث قرار می گیرد اما هر کدام از این پدیده‌ها نیازمند تحقیقات عمیق تر هستند.

آیندکس و شاخص تحصیلی

بر اساس آخرین داده‌های مرکز آمار ایران در سال ۲۰۱۶-۱۳۹۵/م. ش.، استانهای تهران، البرز و سمنان بالاترین میزان سواد ایران را به خود اختصاص داده‌اند و استانهای سیستان و بلوچستان، کوردستان و آذربایجان غربی دارای کمترین میزان با سواد هستند. در سال ۲۰۱۶-۱۳۹۵/م. ش. جمعیت سوادآموزی کشور ۶.۸۷٪ بود که ۲.۸٪ بالاتر از سال ۲۰۱۱/م. ش. ۱۳۹۰/م. ش. است.^{۷۴} در سال ۱۹۸۸/م. ش. ۱۳۶۷/م. ش. یونیسف گزارش داد که زنان کورد روستایی یکی از کمترین گروه‌های تحصیلی در کشور هستند. در گزارش دیگری آمده که «در بین استانهای کشور بیشترین درصد

زنان محصل با ۳۲ درصد، مربوط به استان ایلام است و استانهای آذربایجان غربی و کوردستان با حدود کمتر از ۲۰ درصد، پایینترین نسبت محصلین را دارا هستند. دو استان اخیر با حدود ۶۸ درصد، دارای بیشترین زنان خانه‌دار می باشند»^{۷۵}

بسیاری از پدران روستایی دوست ندارند دختران خود را به مدرسه ابتدایی که معلمان مرد دارند بفرستند و از فرستادن آنان به روستا یا شهرهای دیگر برای تحصیل جلوگیری می کنند. یکی دیگر از مسائلی که از تحصیل و ادامه تحصیل دختران جلوگیری می کند مسئله ازدواج در سنین نوجوانی است. تا به امروز هنوز ازدواج و ازدواج در سن جوانی برای دختران کورد معمول است و قوانین شریعت اسلام آن را تشویق میکند، "مطابق ماده ۱۰۴۱ قانون اصلاح موادی از قانون مدنی مصوب ۱۴/۸/۱۳۷۰ و تبصره آن: "عقد نکاح دختر قبل از رسیدن به سن ۱۳ سال تمام شمسی و پس‌ر قبل از رسیدن به سن ۱۵ سال تمام شمسی است"^{۷۶} در نتیجه، بیماری، مرگ نوزاد و مرگ مادر در هنگام زایمان وجود دارد. همه اینها ریشه در سیستم پدرسالاری دارند. این واقعیت است که در بسیاری از موارد پدر، برادر یا شوهر تصمیم می گیرند که آیا دختران باید به مدرسه بروند یا خیر. این در حالی است که افراد و خانواده‌ها در این جامعه در دهه‌های اخیر، ارزش زیادی به آموزش و تحصیل می دهند. مادرانی که دعای خیر خود را به جای دعا برای رفتن به زیارت و یا ازدواج آنان و داشتن فرزند، آرزوی تحصیلات بالاتر و فارغ التحصیلی آنان می دانند.

هنوز بیسوادی یکی از مسائل و مشکلات اصلی زندگی زنان است که حتی سرنوشت آنان را تحت تاثیر قرار می دهد.

در مواردی مانند محکومیت‌های قضایی نمی‌دانند به کجا مراجعه یا چگونه شکایت کنند. به عنوان مثال، ملک قربانی به سنگسار محکوم شد، زیرا در سردرگمی و خجالتش به آنچه که انجام نداده بود اعتراف کرده بود. بی سوادی او یکی از دلایل منجر به حکم او بود. این زن از نقده در سن ۳۰ سالگی به اتهام روابط خارج ازدواج، به سنگسار محکوم شده بود. او حتی مورد طرد و نفرت خانواده اش قرار گرفت. بنیانگذار و رئیس سازمان حقوق بشر کوردستان و سردبیر روزنامه هفته نامه "پیام مردم کوردستان" آقای صدیق کبودوند در سال ۲۰۰۷م. / ۱۳۸۶ش. این زن را آموزش داد و با خانواده اش صحبت کرد و سرانجام بی گناهی او را ثابت کرد. (او در سال ۲۰۱۰م/ ۱۳۸۹ش. بخشیده و آزاد شد).^{۷۸-۷۷}

دلیل دیگر فقدان امکانات آموزشی در مناطق روستایی است که مستقیماً به وضعیت اقتصادی خانواده‌ها مربوط می‌شود و امکان ادامه تحصیل بسیار مشکل است. آمار سال ۱۹۸۸م/ ۱۳۶۷ش. یونیسف نشان می‌دهد که در شهرهای کوردستان ۶۸ درصد زنان و ۸۵ درصد مردان تحصیل کرده‌اند. ۴۶٪ زنان در مناطق روستایی تحصیل می‌کنند در حالیکه ۷۱٪ مردان در همان منطقه خاصت نورد مطالعه دارای تحصیلات هستند. ۵۶.۵٪ دانش آموزان ابتدایی در سالهای ۱۹۹۶-۱۹۹۷م. / ۱۳۷۵-۱۳۷۶ش. پسر بودند. این شکاف با سطح تحصیلات رشد می‌کند. در سال ۲۰۰۳م. / ۱۳۸۲ش، نرخ تحصیلات ۱۵ تا ۲۴ ساله در کوردستان به طور قابل توجهی پایینتر از سایر نقاط ایران است.^{۷۹}

مهرانگیز کار در نسخه ویراستاری شده کتاب خود تحت عنوان رفع تبعیض از زنان، مقایسه کنوانسیون جهانی رفع

تبعیض از زنان با قوانین ایران، از وضعیت گزارش شده کوردستان مستقیماً چنین می‌آورد: "گزارش انتقادی خانم دکتر ژاله شادی طلب یک خبر تاسفبار که در مطبوعات ایران انتشار یافته است، عیناً نقل می‌شود. خبر حاکی است که در روستاهای کوردستان دبیرستان دخترانه وجود ندارد: نبودن دبیرستان در مناطق روستایی کوردستان، مانع از ادامه تحصیل دانش آموزان دختر در مقطع متوسطه شده است. جمعی از روستاییان کوردستان می‌گویند، تنها شمار معدودی از خانواده‌هایی که توان مالی دارند میتوانند مخارج تحصیل فرزندان خود را در شهر تامین کنند. هاوژین ابراهیمی یکی از دانش آموزان روستای "شوی" در بانه می‌گوید: فارغ التحصیل شدن دانش آموزان دختر روستایی در مقطع راهنمایی به منزله پایان تحصیل و جدا شدن از مدرسه برای همیشه است. "شب بو منیری" یکی دیگر از دانش آموزان روستایی اطراف سنندج می‌گوید: احداث یک دبیرستان در روستا، آرزوی همه دانش آموزان دختر روستایی است. ادامه تحصیل دختران در شهر علاوه بر هزینه‌های سنگین، با فرهنگ خانواده‌های روستایی هم سازگار نیست. والدین دانش آموزان روستایی نیز به نوبه خود از وضعیت تحصیلی دختران و ادامه تحصیل فرزندان خود نگران هستند. "محمود بنی صادقی" یکی از ساکنان روستاهای سنندج می‌گوید: دختران روستایی نان آور خانواده‌ها هستند. ما نمیتوانیم آنها را برای ادامه تحصیل به شهر بفرستیم. بارها برای ساختن یک دبیرستان در روستا به آموزش و پرورش رفتم ولی تا کنون حتی یک قدم برای ما و حل این مشکل برنداشته‌اند. "فاروق داودپور" مدیر کل آموزش و پرورش استان کوردستان می‌گوید: دانش آموزان دختر

روستایی که برای ادامه تحصیل در مقطع متوسطه ناچارند در شهر ساکن شوند، به دلیل فقر مالی و ویژگی فرهنگ بومی در مورد تحصیل (دختران) بعد از مدتی ترک تحصیل میکنند. از تمام دانش آموزان دختر در کوردستان فقط بیست و سه هزار و صد و هفتاد دانش آموز دختر استان کوردستان در مقطع متوسطه به تحصیل اشتغال دارند که همگی در مناطق شهری ساکن هستند. در سال تحصیلی جاری برای نخستین بار یک دبیرستان شبانه‌روزی دخترانه با ظرفیت ۱۲۴ دانش آموز در مناطق روستایی استان، به بهره‌برداری رسید.^{۸۰}

خشونت علیه زنان کورد

دسترسی محدود به سازمانهای بین‌المللی در مناطق کوردنشین و محدودیت اجازه ایجاد سازمان غیر انتفاعی پاسخگو برای ثبت خشونت، آگاهی کامل در مورد آمار در مورد دامنه خشونت علیه زنان را مشکل نموده است. صرف‌نظر از این، در طول سالهای گذشته بر اساس گزارشات هه‌نگاو، سازمان حقوق بشر کوردستان، سازمانهای غیردولتی زنان، انجمن زنان مریوان و انجمن زنان آذر مهر-زمانی که هنوز فعال بودند- گزارشات کنشگران مستقل و اعضای کمپین یک میلیون امضا -تا زمانی که فعال بودند- غیرقابل انکار است که خشونت علیه زنان وجود دارد، اما به طور گسترده‌ای نادیده گرفته می‌شود. "جمهوری اسلامی ایران همواره خشونت‌های خانگی، خشونت علیه زنان و کودکان در خانواده به عنوان یک مسئله جامعه شناختی در جامعه ایران را انکار کرده است. "دو تصویر متناقض از زنان کرد در رسانه‌های بین‌المللی موج می‌زند. آنها به عنوان زنان مبارز شجاعی که با یکی از فاسدترین گروه‌های تروریستی زمانه، یعنی

داعش می‌جنگند، خبر ساز می‌شوند. زنان کرد همچنین به عنوان حاکمان قبیله و قلمروهایشان شناخته شده‌اند. آنان زنان بی حجاب خاورمیانه‌ای هستند که پیراهنهای رنگارنگ به تن می‌کنند، دست در دست مردان می‌رقصند و همپای مردان در عرصه‌های کار، جنگ و خانواده حضور می‌یابند. در سمت مقابل این طیف، زنان کرد قربانی اشکال متنوع خشونت آشکار و پنهان از جمله ضرب و شتم و قتل‌های ناموسی، ناقص سازی جنسی و از همه چشمگیرتر خود سوزی بوده‌اند.^{۸۱}

اکثر خشونت‌های خانگی عمیقاً به قوانین اجتماعی و دولتی و نابرابری نسبت به زنان وابسته‌اند. "از آنجایی که قانون روشنی علیه خشونت خانگی در ایران وجود ندارد، بسیاری از زنان و همجنس‌گرایان قربانی آنچه که به عنوان "قتل ناموسی" خوانده میشوند، شده‌اند. "قانون چنین خشونت‌هایی را نادیده می‌گیرد و خانواده‌ها ترجیح می‌دهند آنها را پنهان و انکار کنند. در غالب موارد حتی جرایم قربانیان «آسیب رساندن به ناموس» روشن و اثبات نشده است. دولت ایران باشتابزدگی بسیاری از مخالفان خود را اعدام می‌کند اما، به راحتی قتل خودسوزی، خودکشی و سایر فعالیتهای خودآزاری در میان زنان کوردافزایش یافته است، اما از دید دولت حاکم، ناموس مردها همیشه بیشتر از زندگی یک زن ارزش دارد. با اینحال، اگر قتل ناموسی توسط یک زن انجام شود، نوع برخورد و ادراک متفاوتی بروز میکند. گویی اینکه زن مجاز به داشتن عشق و عاطفه یا حسادت نیست زیرا مردان را برتر می‌بینند. اگرچه ریشه‌های چنین خشونت و استانداردهای دوگانه درسبک زندگی سنتی هم هست، اما دولت اسلامی این رفتارها را به نحو قابل توجهی ارتقاء

داده است. هنگامی که حوادث خشونت خانوادگی و خودکشی در کوردستان گزارش شده است، دولت ایران به جای یافتن راه حلی، در تلاش برای اخلال در افکار عمومی برای جلوه دادن کوردها به صورت مردمانی بدون تمدن است.

"ماده ۲۹۹ و ۶۳۰ قانون مجازات اسلامی ایران از افرادی که مرتکبان قتل ناموسی هستند حمایت میکند. طبق ماده ۲۹۹ مجازات قصاص که به طور معمول از قتل ناشی می شود، که می تواند به اندازه اعدام محکم باشد، به پدر یا پدربزرگی که فرزند خود را می کشند، اعمال نمی شود. ماده ۶۳۰ به مرد حق می دهد که همسرش را که مرتکب روابط خارج از زناشویی شده را بکشد و در عمل مقررات نادری برای جلوگیری از اعمال آن دیده می شود"^{۸۳}.

از طرف دیگر، رفتارهای خشونت آمیزی که فرد بر علیه خود استفاده می کند مانند خودآزادی و خود سوزی در میان جوانان بدون تحصیلات که در معرض خشونت خانوادگی و یا زناشویی قرار دارند و در ناامیدی و بلا تکلیفی زندگی می کنند، مشاهده می شود. از آنجا که هیچ موسسه یا سازمانی برای حمایت از این زنان در دسترس نیست، آنها هیچ گزینه ای ندارند، بلکه خودشان را نابود می کنند. این راه آنها برای اعتراض به وضعیت موجودشان است. بسیاری از خودکشیهای ناموفق زنان را با معلولیت دائمی مواجه می کند.

برای یک دولت که نظام حقوقی آن مبتنی بر مجازات است و نگرانی اصلی آنها حمایت از مردان و تملک زنان است، برخورد با خشونت خانوادگی به معنای مشاوره دادن است؟ این وظیفه دولت ایران است که برای جلوگیری از خشونت خانگی به مردم آموزش دهد، اما به سادگی آنها را

نادیده می گیرد.

اگرچه طبق قانون مجازات اسلامی، یک قاتل درجه اول در ایران باید مجازات اعدام را داشته باشد، بر اساس شریعت حاکم، پدر و مادر، از این مجازات معاف هستند. شریعت همچنین اجازه می دهد تا مردان آزادانه زنان را بکشند در صورتی که «آنها» یا مشکوک باشند یا «بینند» زناشان مرتکب زنا شوند. در اغلب موارد، هیچکس علیه مجرمین شکایت نمی کند، زیرا همه اعضای خانواده شریک و متفق القول هستند. چنین قوانین غالبی فقط باعث می شوند که قتل ناموسی و خشونت خانگی انجام و تشویق شود. بر اساس، قانون مدنی ایران که روابط داخلی را در یک زن تعریف میکند، نهاد خانواده و ازدواج به عنوان یک نهاد سلسله مراتبی است که در آن خانواده را تحت سلطه شوهر (مرد) و به عنوان یک قدرت برهمنساز (زن) تعریف میکنند. ماده ۱۱۰۵ قانون مدنی جمهوری اسلامی ایران می نویسد: «در رابطه بین شوهر و زن؛ موقعیت رئیس خانواده، منحصر به فرد شوهر است». این ماده قانونی سلسله مراتب جنسیت در خانواده و در نتیجه جامعه را نشان می دهد.

یکی دیگر از خشونت‌های رایج در منطقه، ازدواج از قبل تعیین شده است که از نظر قوانین بین المللی ممنوع است. با این حال، بسیاری از خانواده‌هایی که به سختی می توانند غذای فرزندانشان را تامین کنند، به محض اینکه دختران به سن بلوغ می رسند می خواهند آنان را "سروسامان دهند". در حالی که بعضی از این دختران بی سواد، این امر را به عنوان یک مسئله طبیعی و شیوه زندگی می پذیرند، بعضی دیگر، به خصوص پس از گذراندن سالهای ازدواج، خودکشی می کنند. آنچه در چنین مناطق/خانواده‌ها اتفاق می افتد نیز قوانین

مربوط به کودکان را نقض می کند.

زبان کورد، زبان مادری و مسئله لینگوساید^{۸۳}

گرچه لینگوساید یا حذف زبان کوردی بخشی از نسل کشی فرهنگی/قوم و نژاد فرهنگی کورد است و مختص به یک جنس نیست و به طور خاص تنها زنان را تحت تاثیر قرار نمیدهد، نویسنده این تحقیق این موضوع را به عنوان اقدام علیه زنان کورد در نظر می گیرد. زنان کورد مراقبان و پرستاران اصلی و اولیه کودکان خود هستند و این پدیده بر زنان و دختران جوان که مادران فردا خواهند شد، تاثیر گذاشته است. این مسئله همچنین روابط مادر و فرزند را تحت تاثیر قرار داده است، زیرا مادران قادر به حفظ زبان هستند که به اصطلاح "زبان مادری" آنهاست. روانشناسان و معلمان تحقیق گسترده ای در مورد اهمیت زبان مادری و تاثیر آن بر رشد کودک انجام داده اند. به همین دلیل در اسناد بین المللی این نگرانی بارها اعلام شده است. بسیاری از مادران و زنان در برابر ستمهای زبانی مقاومت کرده اند؛ زیرا معتقد بودند که یکی از موارد حقوق بشر که جمهوری اسلامی برای سالها با آن مبارزه کرده است، زبان کوردی بود. با وجود این، برخی از خانواده ها به علت سرکوب شدن استفاده از "زبان غیررسمی" و تحقیر شدن زبانشان، از یادگیری زبان مادری خود دلسرد شده اند. سازمانهای حقوق بشری کوردستان، انجمن و سازمانهای مختلف زن و مادر در کوردستان، سازمان حقوق بشری هه نگاو^{۸۴} و... در جهت توقف این گرایش تلاش کرده اند. در بسیاری از موارد، استفاده و ثبت نام نوزادان با برخی از نامهای کوردی توسط والدین، ممنوع و استفاده از زبان غیر کوردی در

شرایط آموزشی و رسمی تشویق شده است. اما یادگیری زبان کوردی دغدغه بسیاری از فعالان و اهل قلم بوده است. "از سالهای ۱۹۷۹م. / ۱۳۵۷ش. به بعد ضرورت توجه به زبان مادری جزو اولویتهای مردم شد. شاید در کوردستان با پافشاری و کار مداوم اهالی فرهنگ این توجه بیشتر به ثمر نشست. به طوری که در حال حاضر در مناطق کوردنشین صدها آموزشگاه هست و در دانشگاه یک ترم آموزش زبان کوردی گنجانده شده است. به همین نسبت هنر و ادبیات غنی کوردی هم سریع رشد کرد و اهل قلم کورد زبان، آثاری را به این پیشینه ادبی غنی افزودند"^{۸۵} لازم به ذکر است که حفظ زبان مادری، یک حق بشری ذکر شده در بیانیه حقوق افراد متعلق به اقلیتهای ملی، قومی، مذهبی و زبانی^{۸۶} است و نه یک امتیاز. میتوان استدلال کرد که زبان مادری بعد از سرکار آمدن جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۹۷۹م. / ۱۳۵۷ش. ممنوع نشده است. برابر با اصل پانزده قانون اساسی، «زبان و خط رسمی و مشترک مردم ایران فارسی است. اسناد و مکاتبات و متون رسمی و کتب درسی باید با این زبان و خط باشد ولی استفاده از زبانهای محلی و قومی در مطبوعات و رسانه های گروهی و تدریس ادبیات آنها در مدارس، در کنار زبان فارسی آزاد است». با این حال، «علیرغم برخی تفاوتها، سیاست زبانی جمهوری اسلامی اساسا ادامه سیاست دوران سلطنت است. کاراکترهای این سیاست به اهداف زیر متوسل می شوند: (a) سیاست چندزبانه را به عنوان یک تهدید برای تمامیت ارضی کشور و تهدید وحدت ملی می شناساند، (b) به محدود کردن استفاده از زبانهای غیرفارسی می پردازد (c) به ترویج برتری زبان فارسی به عنوان یک پدیده برای

اتحاد ملی، ایجاد زبان سیاسی همگون و جلوگیری از هرگونه ناهمگونی سیاسی می پردازد.^{۸۷} با این حال، بر اساس قانون اساسی جمهوری اسلامی در مورد زبان، «زبان محلی و قومی» به صورتی آزاد اعلام شده؛ اما هرگز به عنوان بخشی از برنامه درسی آموزشی نبوده است، اما با استفاده از آن ماده قانونی که سالها پیش چندین بار مورد بررسی قرار گرفت پس از بیش از سه دهه و نیم از سرکار آمدن جمهوری اسلامی در سال ۱۳۹۴/۲۰۱۵ ش.، دانشگاه کوردستان در سنندج برای اولین بار در ایران، مدرک لیسانس زبان و ادبیات کوردی (سورانی) را تأسیس کرد و برای تحصیلات آموزش متوسطه یک مکمل متصل به کتاب فارسی سال اول دبیرستان وجود دارد که از مدارس شهرستان سقز در استان کوردستان آغاز شده است. اما برای کوردی کرمانجی در سال ۲۰۱۷/۱۳۹۶ ش «وزارت اطلاعات ایران»، انتشار کتاب راهنمای زبان کوردی» را که در استان خراسان رضوی منتشر شد ممنوع کرده است. «وزارت اطلاعات ج.ا.ا ادعا کرد که «این کار به سود جمهوری اسلامی ایران نخواهد بود».^{۸۸}

شاخص اقتصادی وضعیت مالی زنان کورد در ایران

اگر چه زنان حدود ۵۰ درصد از جمعیت ایران را تشکیل می دهند،^{۸۹} مشارکت آنها در نیروی کار طبق گزارش مرکز آمار و اطلاعات استراتژیک در ایران فقط بین ۱۶.۲٪-۱۹.۷٪ درصد است.^{۹۰} استان کوردستان و دیگر شهرهایی که کوردها ساکن هستند، به عنوان یکی از مناطق عقب نگهداشته شده در ایران ارزیابی می شوند. در این مناطق غالباً زنان به مردان وابسته هستند و بنابراین اقتصاد خانواده بد

است. اقتصاد حتی در جهت توانمند سازی اقتصادی برای دستیابی به صنایع دستی کوچک برای زنان کار نمیکند. فقر در این مناطق موضوعی حیاتی است و باعث مشکلات اجتماعی شده است. همانند دیگر شهرهای ایران، این منطقه نیز مردسالار است و از این رو زنان به کار تشویق نمی شوند. این وابستگی مالی زنان به مردان، به مردان در حفظ موقعیت برترشان کمک کرده است.

و اما در شهرها که با وجود سختگیریهایی گزینشی که مختص افراد و اعضای مناطق گردنشین است میزان تحصیلات به سرعت بالا رفته است اما در بیشتر موارد زنان تحصیلکرده نمی توانند به منطقه برگردند چون جذب بازار کار و تخصص خود نمی شوند. در شهرهای بزرگ تعداد زنان تحصیل کرده و فرصتهای شغلی بیشتر از شهرها و روستاها است، زنان شهرهای حاشیه و شهرستانها و روستاها حتی اگر هم تحصیل کنند، فرصتهای شغلی برایشان ضعیف است. وقتی شهر از لحاظ اقتصادی شکوفایی نداشته باشد، همچنان از نظر اجتماعی نیز عقب میماند. این، به نوبه خود، بر پدیده "جندرساید"^{۹۱} افزوده است. زیرا مردان باید خانواده خود را برای یافتن کار به سمت شهرهای بزرگ ترک کنند یا تبدیل به کولبر^{۹۲} که اغلب منجر به مرگ یا کشته شدن آنان میشود گردند. گزارش انجمن حقوق بشر در کوردستان ایران-ژنو (KMMK-G) نشان می دهد که «میزان بالای بیکاری و آلودگی زمین ناشی از مینهای زمینی و بقایای انفجاری جنگ ایران و عراق به طور جدی زندگی مردم را تحت تاثیر قرار داده و جوانان کورد و کشاورزان از چهار استان کوردستان، کرمانشاه، ایلام و ارومیه (آذربایجان غربی) مجبور به قاچاق در تجارت کالا، از قبیل

چای، تنباکو و سوخت برای کسب درآمد گشته اند.^{۹۳}

در بسیاری از خانواده‌ها مردانی کشته یا اعدام شده‌اند و یا خانواده‌هایشان را برای پیوستن به احزاب سیاسی کورد تحت فشار قرار گرفته‌اند. برخی از این زنان با دوختن لباس، درست کردن تزئینات دور روسریهای کوردی (له چک) و کمک به زایمان و مامایی محلی یا کمک به بیماران، زندگی فرزندان‌شان را می‌چرخانند. این زنان همچنین برای داشتن شوهر یا فرد سیاسی فعال، تحت فشار سیاسی و امنیتی قرار دارند. از این رو بار مسئله جندرساید بر دوش زنان است. این دخالت مستقیم در امور اقتصادی خانواده در زنان روستایی با تأمین تولید مستقیم از جمله کشاورزی، فرش و مراقبت از گله‌ها، بیشترین تأثیر را در اقتصاد داشته‌اند. این زنان هرگز از موقعیتی معادل بهره‌وری خود برخوردار نیستند. در شهرستانها، بیکاری، فقر و عدم توانایی برای کار، وضعیت زنان را بدتر کرده‌است. اگرچه حداقل سن قانونی برای کار ۱۵ سال است، بسیاری از کودکان در روستاها از سنین کمتر مانند ده سالگی شروع به کار می‌کنند و دولت هرگز در این زمینه کاری نکرده است. در بسیاری موارد دولت امکانات حمایتی در اختیار زنان قرار نمی‌دهد تا بتوانند به راحتی وارد بازار کار شوند.^{۹۴} با وجود تصویب ضوابط اجرایی مراکز نگهداری کودکان که شامل ضوابط ساختمانی، امکانات ایمنی، تاسیسات، تجهیزات و وسایل لازم، نیروی انسانی مورد نیاز، برنامه‌های آموزشی و کمک آموزشی، تغذیه و بهداشت است، مهدکودک‌های ایران از حیث کادرهای آموزشی و مربیگری ضعیف هستند و پیاپی اخباری راجع به کاستیها در جراید انتشار می‌یابد. اخیراً در مطبوعات تأکید شده که وضعیت

مهدکودک‌های کوردستان نامطلوب و نیازمند توجه است.^{۹۴}

درسالهای اخیر برخی از زنان کورد به سبک کار دشوار و طاقت فرسای کولبری روی آورده‌اند. مسئله فقر، مسائل مالی و پولی معمولاً برای زنان و بیوه‌ها اموری مضاعف هستند. از آنجایی که مطالعه‌ای در زمینه شاخصهای اقتصادی بر اساس جنسیت صورت نگرفته است، به سختی میتوان از میزان درآمد و درصد شرکت زنان در بازار اقتصادی در مناطق کوردنشین گفتگو کرد.

زنان کورد در عرصه سیاسی

در این بخش، تعاملات و فعالیتهای سیاسی و اجتماعی زنان کورد مورد بحث قرار خواهد گرفت. با وجودی که مقاومت مردان کورد در برابر جمهوری اسلامی بیشتر از زنان است، اما زنان کورد به دلیل قومیت خود شهروندی ثانوی هستند و مورد خصومت دولتی قرار می‌گیرند. گرچه تلاش سیستم حاکم و غیر حاکم در به فراموشی تاریخی سپردن هر دو جنبش زنان بوده است. می‌توان گفت که «مردم کورد به صورت کلی توسط حکومت‌های حاکم، انکار گردیده‌اند. این انکار و حذف، دامن زنان کورد را نیز گرفته است. برای نادیده انگاشتن ملتی، سانسور و حذف تاریخ از ابزارهای اصلی و تأثیرگذار آن است. با توجه به اینکه حرکت‌های آزادیخواهانه و حق طلبانه زنان همیشه در تضاد با حکومت‌های دیکتاتور منش و مردسالار بوده است، همین امر کفایت تا رد پای این حرکتها از کتب و تاریخ مملکت حذف گردد. نبود تاریخ نگار منصف و بیطرف، مدیریت جامعه توسط مردان، همه و همه در ایجاد این بینش منفی نسبت به زنان دخیل و تأثیرگذار بوده است»^{۹۵}. این

موضوع با مسائل مربوط به جنسیت که به زنان مربوط می شود متفاوت است. تمرکز این بخش آزار و اذیت سیاسی زنان است. از آنجا که شهرها و روستاهای کوردستان کوچک هستند، شناسایی فعالان زن برای دولت آسان است. بر اساس قانون، برتری مردان نسبت به زنان، در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، مانند سایر کشورهای اسلامی، مورد سواستفاده قرار گرفته است. طبق اصل ۱۱۵ قانون اساسی، رئیس جمهور باید از میان رجال (مردان) انتخاب شود.^{۹۶} بنابراین، هیچ وقت زنان نیازی به تلاش برای کاندیدا شدن در این موقعیت ندارند. بسیاری از قوانین اساسی دیگر در کشور فقط برای نامزدهای شیعه قابل دسترسی هستند که ممکن است شامل زنان فارس باشد، اما شامل بیشتر زنان کورد نشود. بنابراین، جنس، زبان و مذهب همگی با یکدیگر همکاری می کنند تا حقوق زنان را از بین برده و به حاشیه برانند. این مسائل همچنین وقتی اتفاق می افتند که به قوانین و مقررات مربوط به انجمنها و سازمانهای زنان میرسند. از یک سو، به دلیل بروکراسی و موانع دیگر، تشکیل سازمانهای غیر انتفاعی در ایران دشوار است. از سوی دیگر، اگر سازمان در مورد مسائل زنان کار کند، وضعیت بدتر میشود. اگر سازمان دارای یک رنگ قومی باشد، ایجاد آن به مراتب دشوارتر می شود. دولت ایران کنترل بیش از حد سازمانهای غیردولتی^{۹۷} را بر عهده دارد، تلاش می کند تا از آنها استفاده کند و اگر با هر گونه مقاومت مواجه شود، صدای آنها را خاموش می کند. در دوران خاتمی، سالهای ۱۹۹۷-۲۰۰۵ م، ۱۳۸۴-۱۳۷۶ ش برخی از سازمانهای غیردولتی شکوفا شدند که بعداً مورد آزار و اذیت قرار گرفتند. آنهایی که می توانستند جان سالم بدر

ببرند، باید از جهات مختلف مصالحه کنند. در حالی که انقلاب سال ۱۳۵۷ ش/ ۱۹۷۹ م. سرکوب زنان را هدف قرار داد، اقدامات سرکوبگرانه آنها مقاومت جدی و اجتناب ناپذیر در زنان به وجود آورد. دولت ایران با سرکوب این ایده که هویت مردانه به معنی نگه داشتن اعضای مونث خانواده در چارچوب خانه است، سرکوب زنان را تضمین کرده است. با این حال، زنان کورد به عنوان بخشی از احزاب کورد و اعضای جامعه کوردستان، اجازه مبارزه به شکل پیشمرگه شدن را داشتند؛ زیرا نزد مردان کورد، وطن پرستی به پدرسالاری ارجحیت دارد. اما با وجود تعریفی که از بحرانهای دیگر اجتماعی و به رسمیت شناختن آنان در کنار مساله ملی دارند و به تشویق زنان در رفع ستم جنسیتی می کوشند، اما همیشه مساله ملی و حل آن را مطالبه‌ای درجه اول به حساب آورده‌اند.

زنان کورد در دوران انقلاب و زمان حمله جمهوری اسلامی به کوردستان نقش تعیین کننده ای بازی کردند. تبلور فعالیت آنان را می توان در گروههایی مانند "شورای زنان سنندج، اتحادیه زنان مریوان (به کیه‌تی ژنانی مریوان)، انجمن زنان مبارز سقز (کۆری ئافره‌تانی تئک‌کۆشه‌ر)، انجمن زنان اشنویه (کۆری ئافره تانی شن‌ۆ)، شورای زنان نقده، زنان مه‌باد"^{۹۸} و مشارکت فعال زنان در کمیته‌های زنان احزاب کورد و اساسنامه‌های آنان مشاهده کرد. در برنامه و اساسنامه اتحادیه زنان دموکرات کوردستان، اتحادیه زنان دموکرات کوردستان ایران با هدف آشناسازی زنان کوردستان به حقوق و آزادی‌هایشان و برای دستیابی به آن اهداف مبارزه می کند. هدف سیاسی این اتحادیه در جهت مشارکت و پشتیبانی از جنبش آزادیخواهی ملی کوردستان ایران برای

موجود و تحقیقات نویسنده از بررسی وضعیت زنان کورد در کوردستان ایران، زنان کورد همواره بخش قابل توجهی از مقاومت و جنبش به چالش کشیدن سیستم حاکم بوده‌اند. جمعیت زنان در احزاب سیاسی و سازمانها و انجمنهای غیرسیاسی و غیردولتی حکایت از روند رو به رشد مشارکت دارند. این که انگیزه آنان چه برای مبارزه با پدرسالاری و چه برای مبارزه با سرکوب سیاسی بوده باشد، آنان را به این سطح از آگاهی کشانده است که مشارکت در فعالیتهای سیاسی، آنها را توانمندتر می کند. به عبارتی دیگر، روند توسعه و توانمندسازی خویش را در مشارکت سیاسی و مدنی یافته اند.

کارول پرون هوپر^{۱۰۷} نویسنده کتاب «آرزو و مرگ رحمان کرد: رویای کوردستان»^{۱۰۸}، در کتابش اشاره می کند که «برابری بین مردان و زنان یکی دیگر از اصول قاسملو بود. این اصل برای وی تنها یک مسئله تفویک و نظری نبود بلکه بر روی برابری حقوق زنان در عمل، در جامعه کورد، پافشاری می کرد. برای او، یک جامعه فقط زمانی می تواند مدرن باشد، که زنان در فعالیتهای سیاسی و اجتماعی و در جنبش ملی گرایانه شرکت می کنند. احترام او به حقوق زنان، او را یکی از حامیان حمایت از حقوق زنان کرد.^{۱۰۹} وجود و فعالیتهای احزاب سیاسی سکولار در ابتدا و کنشگران، مبارزان و فعالان زن، این امکان را برای زنان کورد فراهم می آورد تا از آزادیهای برخوردار شوند که اگرحتی بخشی از یک حزب سیاسی نیستند، از آن استفاده کنند. خانواده‌هایی که به اعضای زن اجازه نمیدهند به تنهایی سفرکنند و یا با یک غریبه همراه شوند، اجازه می‌دهند تا آنها امکان ورود به یک گروه و انجمن سیاسی و اجتماعی که

حق تعیین سرنوشت و همچنین جنبش برابریخواهی زنان کورد که در اساسنامه حزب دموکرات کوردستان ایران مستند شده است.^{۹۹} میباشد. از آنجایی که پیشینه تاریخی اتحادیه زنان دموکرات به دوران جمهوری کوردستان و تشکیل نخستین انجمن^{۱۰۰} برمی گردد، پژوهشگران می توانند به منبع داده شده در پاورقی برای آشنایی با اساسنامه و مرامنامه این انجمن مراجعه کنند. سازمان زنان روزه‌هلات حزب کومه‌له^{۱۰۱} اعلام کرده‌اند که اهداف آنها عبارتند از:

- ۱- دفاع از حقوق و خواسته‌های زنان و جنبش آزادیخواهی آنان در جامعه کوردستان و نیز پشتیبانی از مبارزاتشان علیه ستم و تبعیض جنسی در حکومت جمهوری اسلامی ایران،
  - ۲- متشکل کردن زنان مبارز و مترقی کوردستان و در سطح بین المللی،
  - ۳- رشد و توسعه آگاهی زنان
  - ۴- مبارزه در جهت ریشه‌کن کردن آپارتاید جنسی در قوانین و فرهنگ و اقتصاد و سیاست و ...
  - ۵- تلاش برای پایان بخشیدن به مشکلات زنان کورد کوردستان روزه‌هلات.^{۱۰۲}
- احزاب دیگری که سالها پس از انقلاب اسلامی ایران تأسیس شدند همچنین به جذب زنان در تشکیلات خود اهمیت زیادی دادند. حزب حیات آزاد کوردستان^{۱۰۳} شاخه زنانی تحت نام نیروی دفاع زنان ایجاد کرد و یکی از دو رهبر آن زنی به نام زیلان وژین بود و در بحثهای خود از حقوق دموکراتیک زنان سخن می گویند.^{۱۰۴} همچنین حزب آزادی کوردستان^{۱۰۵} زنان پیشمرگه را آموزش نظامی می دهد.^{۱۰۶}

نتایج و یافته ها

بر اساس نتایج بدست آمده از ادبیات

شامل برخورد با مردان و حتی مسافرت می شود را بیابند. قابل توجه است که هرگز قتل ناموسی یک زن به خاطر پیوستن وی به یک حزب گزارش نشده است. بالعکس همیشه مورد افتخارات خانواده‌ها دختران پیشمرگه‌شان بوده‌اند. به همین ترتیب -مانند زینب جلالیان^{۱۱۰}- بعضی از زنان معتقدند که پیوستن به یک حزب سیاسی یک پناهگاه امن است که آزادی بی قید و شرط آنان را تضمین می کند. از مجموع مطالعات و شناخت وضعیت زنان کورد و مشارکت سیاسی و اجتماعی آنان مراحل زیر بدست آمدند.

مراحل فعالیتها و مبارزات

در این قسمت برای درک آسانتر و بیشتر از مراحل و موج فعالیت‌های زنان کورد در ایران، نویسنده مراحل فعالیتها، مبارزات و کنشگریهای زنان را به چهار مرحله زیر طی سالهای (۱۳۵۷.ش/ ۱۹۷۹م. تا کنون تقسیم کرده است.

اولین موج جنبش زنان کورد پس از انقلاب ۱۹۷۹ تا ۱۹۸۹ م. ۱۳۵۷/۱ تا ۱۳۶۷ ش دوران اپیدمی سیاست گرایی، صعود و مشارکت همه گیر سیاسی تا سرکوب سیاسی،

زنان در کوردستان به سرعت سوی انقلاب کشیده شدند. آنان امیدوار بودند که انقلاب به «عدالت» وعده داده شده عمل کند، زنان کورد و میلیونها زن دیگر در ایران به خیابانها می آمدند. کسانی که بخشی از تظاهرات در مریوان بودند، می دانند که اولین خطوط این معترضین، زنان بودند. بسیاری از این زنان انقلابی قربانی شدند: آنها دستگیر و اعدام شدند. محقق این دوره را اولین موج جنبش زنان کورد پس از انقلاب در ایران در نظر می گیرد. با این حال، جمهوری اسلامی ایران

نه تنها آزادی زنان را فراهم نکرد بلکه زنان را از حقوق پیش از انقلاب نیز محروم کرد. بسیاری از آنها به نیروهای نظامی فرستاده شدند، بقیه مجبور به تبعید و خودتبعیدی شدند، بعضی از آنها به گروههای سیاسی پیوستند و کشور را ترک کردند، بعضیها بازداشت شدند، سن متوسط زندانیها، در این زمان کمتر از ۱۸ سال بود.

یکی از ویژگیهای مهم نخستین موج این بود که الزامات فمینیستی بین اهداف ملی گم شد. با اینحال، این حرکت اول، راه را برای جنبشهای فمینیستی بعدی تسریع کرد.

«زمانی که احزاب متفاوتی در کوردستان شکل گرفتند، بیشتر خواسته ها و مطالباتشان سیاسی بود و زانی هم که با آنها همراه بودند در همان چهار چوب به فعالیت می پرداختند. این زنهای خواسته‌های خاص زنان را نداشتند. در پاره‌ای موارد فقط اشاره‌هایی داشتند اما مانند نهاد یا سازمانی که صرفاً بر روی مسائل زنان کار کنند، نبود. مطالبات زنان نیز در چهارچوب همان ایدئولوژی حزبی بود که به آن باور داشتند. گروههای چپ که عمدتاً باوری به مبارزات زنان نداشتند. آنان همه‌ی مشکلات جامعه را از همان دوربین طبقاتی می نگرستند.^{۱۱۱}

قابل توجه است که اولین جنبش زنان کورد در سال ۱۹۴۶م. ۱۳۲۵/۱ ش. و در دوره جمهوری کوردستان بود. اگرچه شکاف بزرگی بین این دو جنبش وجود دارد، اما می توان شباهتهای این دو را یافت و دید. بدون شک خصایص ملی هر دو جنبش، قویتر از جنبش فمینیستی بودند. با این وجود، هر دو آنها ثابت کردند که زنان قدرتمند و متعهد میتوانند نقش مهمی در جنبشهای اجتماعی داشته باشند. شاخص مهم این دوره مسئله اعدام

زنان است. از این رو بایست به آن پرداخته شود.

اعدام زنان کورد^{۱۱۲}

زنان کورد در جریان انقلاب به شدت هزینه دادند و تعداد زیادی به جوخه‌های اعدام سپرده شدند. اعدام آنان تا سال ۲۰۱۰م. ۱۳۸۹ش به طور عمومی اعلام نشده بود تا زمانی که یک گروه از زنان کورد در سوئد در جریان یک سمینار به مناسبت ۳۰ سال بعد از اعدامشان که تحت عنوان «لاله‌ها»^{۱۱۳} برگزار شد، اعلام کردند که اعدام همگی این فعالان بدون دادگاه و به شکلی دسته‌جمعی صورت گرفته و بیشتر آنان کم سن و سال و زیر ۱۸ سال بوده‌اند.^{۱۱۴} بین سالهای ۱۹۷۹ تا ۱۹۸۸م. ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۷ش بیش از ۶۰ زن توسط جمهوری اسلامی ایران کشته شدند^{۱۱۵} و این تعداد جدای از کسانی است که در هنگام مبارزه با دولت کشته شدند. اسامی داده شده در پاورقی تنها نامهایی است که محقق توانست به آنان دسترسی پیدا کند^{۱۱۶} و گمان می‌رود تعداد بیشتری در این دوره قربانی سیاستهای کشتار جمعی دگراندیشان شده باشند.

سال ۲۰۱۰ «شیرین علم هولی» به همراه چهار زندانی سیاسی دیگر به جوخه اعدام سپرده شد.^{۱۱۷} اعدام این زن و دوستانش باعث ایجاد آشفتگی در کوردستان و بسیاری از شهرهای دیگر ایران شد. رسانه‌ها ادعا کردند که از سال ۱۹۸۶م/ ۱۳۶۵ش یرین اولین زن بود که اعدام شده است اما این خبر دقیق نیست. حکم اعدام برای شیرین علم هولی، زندانی سیاسی کورد، توسط خبرگزاری حقوق بشر کوردستان اعلام شد. در گزارش آنان اعلام شده بود حکم اعدام شیرین علم هولی، زندانی سیاسی کورد در زندان اوین

تهران، به اتهام «محرابه» یا جنگ علیه خدا صادر شده است. حکم دادگاه انقلاب در نتیجه همکاری علم هولی با یک گروه مخالف در کوردستان بود. یک هفته قبل از اجرای حکم، شیرین از این حکم مطلع شده بود. شیرین علم هولی ۲۸ ساله و در ماکو، در استان آذربایجان غربی ایران متولد شده بود. او در ماه ژوئن ۲۰۰۸م/ ۱۳۸۷ش. دستگیر شد و به زندان اوین منتقل و آنجا مورد شکنجه قرار گرفت. پیشتر، گفته می‌شد که او به حبس ابد محکوم شده بود، اما وکیلش حکم اعدام را در تاریخ نهم ماه می تایید کرد.

موج دوم جنبش زنان کورد، -۲۰۰۵ / ۱۹۸۹م. / ۱۳۶۸ - ۱۳۸۴ش.

دوران تغییرات لاک پشت وار

پژوهشگر معتقد است که موج دوم جنبش زنان کورد پروسه ای مملو از تغییرات لاک پشت وار است. این موج مابین سالهای ۲۰۰۵ - ۱۹۸۹م. / ۱۳۶۸ - ۱۳۸۴ش است که شامل دو دوره: از آغاز دوران ریاست جمهوری دوران اکبر هاشمی رفسنجانی^{۱۱۸} (در خلال سالهای ۱۹۹۷ - ۱۹۸۹م / ۱۳۷۶ - ۱۳۶۸ش) و دوران ریاست جمهوری سید محمد خاتمی^{۱۱۹} (در خلال سالهای ۱۹۹۷ - ۲۰۰۵م. / ۱۳۸۴ - ۱۳۷۶ش) این دوره با پایان دوران ریاست جمهوری خاتمی به اتمام می رسد.

جنبش این دوران بیشتر رویکرد فمینیستی داشت و راه را برای مبارزاتی مانند «کمپین یک میلیون امضا برای تغییر قوانین تبعیض آمیز» فراهم کرد^{۱۲۰}. کنشگرانی مانند زینب بازیدی و روناک صفار زاده و هانا عبدی از سازمان آذر مهر محصول این دوران هستند. در اولین دوره ریاست جمهوری خاتمی، کنفرانسها، سخنرانیها و جشنواره‌های متعدد مربوط

به حقوق زنان برگزار شد. در این دوره، بر خلاف دیگر سالهای پس از انقلاب، زنان کورد فعالتر شدند و گفتگو با زنان کورد در کشورهای دیگر آغاز شد. انجمنها و سازمانها، فعالیتهای خود را آغاز کردند تا زنان را با حقوق خود آشنا کنند و آنها را تبلیغ کنند. در مرحله دوم این دوران «از سال ۱۳۸۰ش/۲۰۰۱م.، برگزاری مراسم ۸ مارس به صورت جدی تر، برنامه ریزی شده و در وسعت بزرگتر و فراگیر ادامه یافت». ^{۱۲۱} انجمنها و گروههایی مشغول به کار برای زنان شدند. به طور نمونه انجمن زنان آذربایجان کوردستان فعالیتهای خود را در سال ۱۳۷۷ش/۱۹۹۸م. آغاز کرد و اهداف آنها شامل آموزش زنان در مورد بهداشت، فرهنگ، زبان کوردی و تاریخ بود. این گروه همچنین باشگاههای کتاب را تاسیس کرد، کتابخانهها را در روستاها تاسیس کرد و بسیاری از کتابها و فیلمهای فمینیستی را تهیه کرد. آنها همچنین با مسائل مشترک ایران مانند چندهمسری، قتل عام، نگهداری از کودکان و دیگر قوانین ضد زن جنگیدند.

علیرغم فشارهای مختلف توسط جمهوری اسلامی ایران، این انجمن فعالیتهای خود را تا سال ۱۳۸۷ش/۲۰۰۸م. ادامه داد. در نهایت بسیاری از اعضا دستگیر شدند و تازمانی که در ایران فعال بودند مجبور به فعالیتهای زیرزمینی و تحمل فشارهای سیاسی و مالی زیادی شدند. ^{۱۲۲} همچنین انجمن زنان مریوان نیز به گزارش کار خشونت علیه زنان، خودکشیهای زنان، قتلهای ناموسی، ازدواجهای اجباری، کودکان کار و غیره پرداخت. این گروه مستقل توانست آگاهی را از طریق برگزاری کارگاهها، پانلهای بحث، ایجاد کتابخانهها و دیگر موارد از این دسته فعالیتهای بالا ببرد. ^{۱۲۳}

در این دوره، تغییرات در حقوق زنان کورد، لاک پشت و اراست. همانطور که توسط شهرزاد مجاب توضیح داده شده است، «پس از شکل گیری حزب زنان، جنبش فمینیستی در کوردستان هنوز از جنبش ملی گرایانه عقب مانده است». دلایل متعددی برای این کندی در جنبش زنان وجود دارد که عبارتند از: ظلم و ستم بی رحمانه ملی؛ حتی ممانعت کننده تر این است که رهبران ناسیونالیست بر مبارزه ملی تأکید دارند؛ آنها به وضوح به مبارزات ملی بهایی بیشتر از مبارزات جنسیتی و طبقاتی می دهند. بسیاری از احزاب ناسیونالیست، مباحث طبقه و سلطه جنسیتی را به حاشیه رانده و این مسائل را به آینده ارجاع میدهند» ^{۱۲۴}

موج سوم جنبش زنان کورد ۲۰۱۲-۲۰۰۵م. / ۱۳۸۴-۱۳۷۶ش.

پروژه تقاطع ملی گرایمی و آگاهی جنسیتی - قبل از جنبش سبز ایران
این دوره ای است که ناسیونالیسم و آگاهی جنسیتی همدیگر را قطع می کنند و وضعیتی میان برشی (اینترسکشن) پدید می آید. موج سوم در سال ۲۰۰۵م. / ۱۳۸۶ش آغاز شده و تا به امروز ادامه دارد. زنان به خیابانها رفتند، در روزنامهها و وبلاگها و دیگر رسانه‌های اجتماعی نوشتند که به این حرکت ادامه میدهند. آنها کیفیتهای رهبری و علاقه و تواناییهای خود را درگیر شدن در رابطه با سیاست ثابت کرده‌اند. این موج به شدت تحت تأثیر استقلال کوردها در عراق، تکنولوژی، ارتباط با فعالان کوردی خارج از کشور و همچنین زنان در سایر نقاط ایران است.

کنفرانسهای منطقه بر مسائل داخل ایران اثر گذاشت. به طور نمونه در سال ۲۰۰۷م. / ۱۳۸۶ش، اولین کنفرانس بین

المللی صلح و عدالت برای زنان در اربیل عراق، از مقامات در سلیمانیه و کل منطقه تحت سرزمین KRG بازدید کرد. این کنفرانس توسط وزارت امور زنان مستقل کوردستان تأمین و توسط کنگره ملی کوردی در آمریکا و در روزهای زنان تأسیس شد. سازماندهندگان هدفمند و متناسب، از میان زنان کورد از چهار کشور که کردها اقامت دارند (ایران، عراق، ترکیه و سوریه) انتخاب شدند. این کنفرانس همچنین اثرگذار و فکری جذاب بود.^{۱۲۵} زنان کورد در ایران از خطرات بالقوه ای که ممکن است در زمانی که آنها به ایران می آیند آگاه باشند. این زنان غیر حزبی و تنها به دنبال حقوق زنان بودند بدون اینکه بخشی از یک حزب سیاسی باشند. تبادلات مسائل فرهنگی و اجتماعی از جمله برگزاری جشنهای سال نو، پوشیدن فراگیر لباس کوردی، مشارکت زنان در رویدادهای اجتماعی و سیاسی و پخش این حوادث در تلویزیون. سفر به یک منطقه مستقل کوردی و همکاری با دیگر زنان خاورمیانه در مورد حقوق زنان، همه رویدادهایی بودند که کمک زیادی به مشارکت زنان کردند و بعضاً راههای موثرتری برای شیوه مبارزه بدون خشونت علیه سیاستهای زن ستیز سیستم سیاسی حاکم در ایران بودند.

در این برهه زمانی زنان جوان زیادی به سازمان نوبنیاد حزب حیات آزاد کوردستان (پژاک) پیوستند. این حزب در سال ۲۰۰۴م. / ۱۳۸۵ش تأسیس شد و به گفته واشنتگتن پست^{۱۲۶} «نیمی از اعضای آن زنانی هستند که در سنین نوجوانی به سر می برند»^{۱۲۶}. گرامی وود^{۱۲۷} خبرنگار، در گزارش خود در سلات مگزین^{۱۲۸} اشاره دارد که «زنان کورد جنگنده، زنان فمینیست رادیکال هستند»^{۱۲۹} در جریان این موج، زندانیان، در زندانهای سنندج، مهاباد، سقز و دیگر شهرهای ایران

مورد مجازاتهای شکنجه و تهدیدهای مرگ قرار گرفتند. بسیاری از فعالان زن کورد بدون روند قانونی و حضور وکلایشان و بدون اصلاح قبلی دستگیر متهم به کار در برابر ارزشهای انقلاب و امنیت ملی شده‌اند و عواقب ناعادلانه ای را متحمل شده‌اند.^{۱۳۰}

بسیاری از فعالان زن در کوردستان بازداشت و مورد بازجویی قرار گرفته‌اند^{۱۳۱} فاطمه خدانی، طوبی رضاپور و بسیاری از مادران دیگر، پس از اینکه در دادگاه مورد ضرب و شتم قرار گرفتند، در بیمارستان بستری شده‌اند. جرم آنها دفاع از حقوق زنان، مسائل کوردی یا آموزش زبان کودکان کورد زبان بود. بعضی از آنها دانشجو هستند. دیگران مادران دانشجویان فعال، فعالان فرهنگی و حقوق مدنی، روزنامه‌نگاران و اعضای سازمانهای حقوق زنان هستند که در کمپین شناخته شده با نام «یک میلیون امضا خواستار تغییر قوانین تبعیض آمیز» برای حقوق زنان در ایران فعال بودند. با این حال، کمپین و رهبران جنبش سبز به آنها توجهی نکردند تا خود را با مسئله کورد مخلوط کنند. به ویژه مواردی مانند شیرین علم هولی و زینب جلالیان توسط فعالان زن ایرانی نادیده گرفته شدند. «متاسفانه، اقدامات فوری برای تغییر شرایط زینب جلالیان انجام نشده است؛ نه توسط رهبران به اصطلاح جنبش اخیر در ایران و نه از سوی سازمانهای حقوق بشر ایران. بنابراین، زینب جلالیان و کسانی همچون او با چنین کابوس دهشتناکی روبرو هستند، بدترین کابوس برای هر زندانی سیاسی»^{۱۳۲}

موج چهارم جنبش زنان کورد: پس از جنبش سبز ۲۰۱۳- تا کنون، کاتالپسی سیاسی

در این دوره، گمگشتگی و سردرگمی در مورد اولویت بندی مسائل جنسیتی یا ملی مطرح

شد. در این موج، زنان کورد متوجه شدند که باید توجه بیشتری به مسئله جنسیتی و حقوق برابر داشته باشند. علاوه بر این، آنها نمیتوانند بدون حمایت از مردمی که برابری جنسیتی و دیگر فعالان در تبار روابط را باور دارند، حرکت نکنند. مردان سیاسی و فکری از جنبش زنان حمایت کرده‌اند، اما حمایت آنها در جنبشهای سوم افزایش یافته است. شهین محمدی^{۱۳۳} در یکی از مصاحباتش می‌گوید: «تاندازه‌ای که من آگاهی دارم دیدگاه مردان روشنفکر و دلسوز خیلی مثبت است. تا حد زیادی همراهی و همصدایی خود را با زنان نشان داده‌اند. ممکن است دیدگاه خاص خود را هم نسبت به مبارزات زنان داشته باشند که هم سطح و همفکر با خود زنان فعال در جنبش نباشد که به نظر من این هم یک مسئله طبیعی و خوب است، اما عموماً مردان روشنفکر کورد مشوق زنان بوده‌اند.»^{۱۳۴}

آگاهی مردان و پایداری زنان در رسیدن به خواسته‌هایشان، بیشتر و بیشتر مردان را به حمایت از جنبش زنان تشویق کرده است. بسیاری از مردان مقالاتی را منتشر کرده‌اند و سخنرانی‌هایی برای اثبات باور خود به برابری مردان و زنان ارائه کرده‌اند. در کنفرانس زنان سال سال ۲۰۱۰م، ۱۳۸۹ش، بسیاری از مردان کورد شرکت کردند، سخنرانی کردند و کمک و همکاری خود را اعلام کردند. پایه این نوع حمایتها در احزاب کورد وجود داشت و در داخل ایران شاخه کوردی از کمپین یک میلیون امضا - که توسط کاوه کرمانشاهی^{۱۳۵} رهبری می‌شد، - نمونه ای است که او مبارزات برای برابری با زنان را شروع کرد و با راه اندازی شاخه کوردی کمپین، مقوله حمایت حقوق زنان کورد را دامن زده بود ادامه یافت.^{۱۳۶} برخی از مردان به مطالعات جنسیت و زنان پرداختند تا بر دانش خود بیفزایند. تا بدین

ترتیب نیمی دیگر از جمعیت پیشرفت کنند تا بدینوسیله حل و فصل مسائل ملی و جنسیتی آسانتر شود، شناخت حقوق زنان در این دوره بسیار مهم است.

آنها حتی در مبارزه خود، در سال ۲۰۱۳م. ۱۳۹۲ش، با احترام و توجه بین المللی روبرو شدند. بیش از ۱۵۰ مرد کورد کمپینی را آغاز کردند. به گزارش تریس ریت اسمیت «مردان کورد از شهرستان مریوان در استان کوردستان یک کمپین مبارزه ای را برای اصلاح مفاهیم قدیمی مردانه و زنانه راه اندازی کرده‌اند.»^{۱۳۷} «آنها عکسهای خود را در لباس زنان برای مبارزه علیه ماهیت جنسیت یک حکم دادگاه که با پوشیدن لباسهای زنانه، منجر به تحقیر عمومی یک مرد شد»^{۱۳۸}. صفحه فیس بوک آنها در طول همان ماه بیش از ۱۷۰۰۰ مورد، لایک و دنبال کننده کسب کرد.^{۱۳۹}

در سال ۲۰۱۹م/۱۳۹۸ش، در زمان انجام این تحقیق، آزار و دستگیری هنوز تحت نامهای مختلف ادامه دارد. از ۴۶ زن دستگیر شده، ۲۲ مورد مربوط به فعالیتهای سیاسی، ۱۵ مورد مربوط به فعالیتهای مدنی، ۷ مورد مربوط به فعالیتهای مذهبی و دو نفر فقط به عنوان دامداری بودند که در مرزهای منطقه کوردستان زندگی می‌کردند.^{۱۴۰} طبق گفته سازمان حقوق بشرهنگاو^{۱۴۱} در سال ۲۰۱۸م/۱۳۹۷ش. حداقل ۱۸۳ پرونده نقض حقوق زنان در کوردستان ایران رخ داده است. این موارد نقض حقوق زنان از جمله سه مورد محکوم شدن است، دستگیری ۴۶ زن کورد، صدور حکم قاضی برای ۱۰ نفر در قوه قضاییه ایران، قتل ۲۷ زن کورد، ۸۶ مورد خودکشی، دو مورد مرگ مشکوک از دانشجویان دختر و ۸ زن مجروح شده و به دلیل انفجارهای مین کشته شده‌اند.^{۱۴۲} به گزارش خبرگزاری باس در ۲۰۱۷م/۱۳۹۶ش. ۲۳ زندانی سیاسی کورد ایرانی در زندانهای

ایران بسر می برند که دو نفر از آنها به حبس ابد محکوم شده‌اند.^{۱۴۳}

به نظر می رسد زنان در مورد خواسته‌های خود برای گرفتن حق برابری واضح تر هستند و اجازه نمی دهند که این اهداف در میان جنبش‌های ملی گرایانه گم شود. تحصیلات و تجربیات به زنان آموخته که داشتن کوردستان مستقل، لزوماً وضعیت زنان را بهبود نمی بخشد، اما احترام به حقوق زنان می تواند به اهداف جنبش کوردستان برای حق تعیین سرنوشت و جنبش ناسیونالیستی کمک کند. در سالهای اخیر فعالیتهای محیط زیست افزایش یافته است و نسل جدید بیشتر به فعالیتهای زیست محیطی علاقه‌مند است. در بعضی از موارد، زنان برای فعالیتهای خود دستگیر شده‌اند. به عنوان مثال در سپتامبر ۲۰۱۸ م. / شهریور ۱۳۹۷ ش، مهندس نگیسسا شهبازی، مخالف دولت و فعال محیط زیست دستگیر شد^{۱۴۴}، زنان بیشتری در مورد پیوند میان دو جنبش گفتگو می کنند. در شهرهای مختلف با برنامه‌های فرهنگی هنری یا برگزاری روز زن^{۱۴۵}، یا کارهای گروهی ورزشی^{۱۴۶} به دنبال آزادی و برابری می گردند.

ادبیات و کنشگری زنان کورد در دیاسپورا و دیسکورس تقاطع جنسیت و ملیت

زنان کورد در تبعید یا تبعید خودخواسته نیز بخش بزرگی از جنبش زنان یا فعالیتهای جنبش زنان کورد را تشکیل می دهند و غالباً نقش این دسته از زنان نادیده گرفته می شود. صدای آنها صدای زندانیان و پناهندگان است که باید به رسمیت شناخته شوند. نویسندگان و محققان، هنرمندان، فعالان سیاسی و روزنامه نگاران همچنان به مردان یادآوری می کنند که به نابود کردن نقشها و اثر زنان در روند

حقوق زنان و جنبش کوردستان نپردازند. آنها اغلب از رسانه‌های اجتماعی و بسیاری سیستم عامل دیگر به صدای کسانی که صدایشان در داخل کشور بریده شده است تبدیل شده‌اند. رسانه‌های اجتماعی مانند فیس بوک و تویتر نیز کمک دهنده بزرگی شدند. انجمنها و سازمانهای غیر دولتی زنان کورد احداث شده و به برگزاری کنفرانس پرداخته‌اند از جمله مرکز زنان کوردستان ایران - (ناوهندی ژنانی پژوهش‌اتی کوردستان).^{۱۴۷} عده ای از آنان گروهی فیسبوکی را تشکیل دادند و کنفرانسهای مربوط به زنان کورد اعدامی را برگزار کردند. عده ای به رساندن صدا و وضعیت زندانیان پرداختند.^{۱۴۸} از صدها تظاهرات به عنوان وسیله ای برای نجات زندانیان استفاده کردند و در مواردی به دیدار گزارشگران حقوق بشر رفتند. از آن جمله با گزارشگر مخصوص حقوق بشر سازمان ملل متحد دیدار کرده و نگرانی خود را نسبت به اعدام قریب الوقوع یک زندانی سیاسی کورد بیان نمودند.^{۱۴۹} در کمیته حقوق زنان کورد در، کنگره ملی کورد، آمریکای شمالی^{۱۵۰} موضوع زنان زندانی به اطلاعیه‌های مطبوعاتی کشیده شد^{۱۵۱}، مراسمی به یاد آنان تهیه و تدارک دیده شد، مسئله تجاوز به عنف در مورد زنان در کوردستان مورد بررسی قرار گرفت، چندین مقاله^{۱۵۲} مطبوعاتی را منتشر کردند، برخی از آنها در کمپین آموزشی مانند آموزش زیر آتش^{۱۵۳} شرکت کردند.^{۱۵۳} برای گفتن داستان زنان کوردی در زندان^{۱۵۴}، بعضی از زنان کورد در کمیسیون زنان سازمان ملل متحد^{۱۵۵} برای اولین بار در تاریخ، بعضی با کارهای هنری و چاپ و نشر کتاب^{۱۵۶} به این امر یاری رساندند.^{۱۵۷} برای مطالعات آینده نگارنده و پژوهشگران فمینیست، این مبحث بسیار غنی و جذاب است.

نتیجه گیری و مباحثه

زنان کورد در ایران از قوانین ملی و مسائل فرهنگی در داخل جامعه خود رنج می برند. این به عنوان یک نابرابری دوگانه برای زنان کورد است. یک زن ایرانی باید با قانون تبعیض جنسیتی مقابله کند. قوانین اسلامی ایران، زنان را شهروند درجه دو در نظر میگیرند. زندانیان سیاسی بی شماری، از جمله زندانیان عقیدتی، همچنان تحت مجازاتهایی که توسط دادگاههای ناعادلانه تحمیل شده بودند، هستند و یک لایه دیگر را به این موضوع اضافه می کنند، یک فعال زن ایران باید با تبعیض جنسیتی و سرکوب آزادی بیان کنار بیاید و همچنین مورد بی مهری سیستم حاکم و غیر حاکم قرار گیرند. زنان در موقعیتهای اجتماعی-اقتصادی پایین و یا زنان از اقلیتهای مذهبی و دینی بیش از اندازه از چنین تبعیضهای قانونی رنج می برند. با وجود این همه مشکلاتی که سر راه زنان بوده است، زنان کورد در ایران، خود را زیر سایه باقی نگذاشتند. ایجاد گروههای کاری، رشد روحیه ساختن منطقه ای خودمختار، در موج اول، افزایش مبارزات زنان و فعالیتهای متقابل فعال در جریان دوم، گفتگوهای آزاد با زنان خارج از کوردستان ایران در موج سوم و توجه زنان در دیاسپورا در موج چهارم، برخی از ویژگیهای جنبش زنان کورد در ایران هستند. جنبش جنسیتی باعث فروپاشی حصارهای مردانه و توتالیتراریسم مرد و تابوهای سنتی و فروریزی حصارهایی که در هر دو طرف زنان قرار داشتند و زنان را ناعادلانه در کنار حصارهای سنتی و مذهبی قرار داده بودند، شده اند. موج بعدی چیست؟ آیاروحیه ساختن دولت ملت جدیدی به نام کوردستان در کنار جنسیت و گره خوردن آنان به زنان توان بیشتری می بخشد؟ آیا زنان «بی وطن» نسل نو، نیازی به پیوند با مادران مبارز

خود می بینند یا به در ماندگی آموخته شده قناعت میکنند؟ به نظر میرسد تاریخ و زمان بهترین پاسخگوباشند. تاریخ جمهوری کوردستان و سالهای آخر رژیم شاه، فضای انقلاب و تغییرات در منطقه در دهه های اخیر، زمینه را برای نادیده گرفتن زنان انقلابی کورد مهیا کرد. مشارکت زنان در روزهای تاریخی علیه فرمان حجاب اجباری در ۱۷ اسفند ۱۳۵۷ش/۸مارچ ۱۹۷۹م. راهپیمایی تاریخی مریوان از شهرهای بزرگ کوردستان، ایجاد مراکز زنان، گروههای آموزشی زنان و کارگاههای آموزشی برای کمک و بهبود زخمیها، و ماندن در اولین خطوط تظاهرات علیه بی عدالتی، نسلی را ایجاد کرد که دیگر نمی تواند در جنبش تاریخ کورد حذف شود. بررسی این روند درازمدت ضرورت بهم گره خوردگی باورها و پایگاههای اجتماعی از جمله جنسیت و ملیت و الزاما دو نسل چهل ساله (۱۳۵۷ش/ ۱۹۷۹م. تا ۲۰۱۹م/۱۳۹۸ش را نشان میدهد. این تغییرات ممکن است سختی موج بعدی جنبش، که باید اقدام برای تعیین نیاز به تغییرات اساسی وحل مسئله بی کشوری زنان کورد باشد، را تسهیل کند. موجی که عدم گرایش به سمت نیاز به تغییرات اجتماعی و سیاسی را کاهش میدهد. و در صورتی که پژوهشگران و رهبران جنبش زنان به درکی جامع از دیدگاه اینترسکشنالیتهی برسند، راههای پیوند خوردن جنبش ملی و جنبش برابری خواهانه زنان رایابند^{۱۵۸}. آکادمیسینها، کنشگران جنسیت و زنان، گاه در اهمیت این تئوری از این هم فراتر می روند، جامعه شناسانی همچون دکتر «نیره توحیدی» معتقدند که یکی از راههای ممانعت از «کشیده شدن حرکات اجتماعی به طرف خشونت، تعصب کور و درکهای تکساحتی و ذات پندارانه» این است که کنشگران آگاه «با دخالت فمینیستی و استراتژیک در

گفتمانها و جنبشهای هویت‌طلبانه ملی‌گرا و قوم‌گرا، دیدگاه میان‌برشی و چندوجهی {اینترسکشنالیته} را ترویج بخشند».^{۱۵۹} آدری لورد^{۱۶۰} تاکید می‌کند «شما مجبور نیستید من (مانند من) باشید تا ما بتوانیم با یکدیگر کنار بیاییم. من مجبور نیستم شما باشم تا تشخیص دهم که جنگهای ما مشابه هستند. آنچه ما باید انجام دهیم متعهد شدن به آینده‌ای است که می‌تواند هر یک از طرفین را با توجه به نقاط قوت هویت فردی خود، به سمت آن آینده بکشاند و به منظور انجام این کار، ما باید همزمان تفاوت‌های همدیگر و شباهت‌هایمان را بپذیریم.»^{۱۶۱}

سوالهای بسیاری هنوز پابرجاست. سوال این است که آیا زنان در جنبش کوردستان تا چه حد حضور داشته‌اند و آیا از این حضور آسیب دیده‌اند یا به شکلی مثبت تحت تاثیر قرار گرفته‌اند.

علیرغم این واقعیت که زنان کورد در مواجهه با مشارکت سیاسی و فعالیتهای خود با موانع زیادی روبرو بوده‌اند، تحقیق حاضر نشان می‌دهد که مشارکت آنها در مبارزات و جنبشهای کوردستان نتیجه مثبتی برای رشد و توسعه و بالا رفتن درک آنان از ضرورت تلاقی میان جنسیت فمینیسم و ملیت گشته است. این پژوهش تا حدی تاثیر و اثر هر دو جنبش و در هم تنیدگی آنان را نشان داد.

در تجزیه و تحلیل عمیق، می‌توان دریافت که علیرغم عواقب، تلفات و آسیبهای سلاح در زندگی زنان، نقض بین سنت و نظام پدرسالارانه و آزادی انتخاب برای زنان کورد انجام شده است. اولاً، ایشان بر توانایی و برابری زنان با افراد متشخص خود در جنبش ملی اصرار کرده‌اند، که باعث ایجاد احساس توانایی و اعتماد به نفس شده، و زمینه ساز تقسیم بندی زنان شده است. ایده‌های سکولار سازمانی و ماهیت

جنبش ملی کورد به عنوان یک جنبش سکولار به این روند کمک کرد. تاثیر جنبشهای آزادسازی کوردستان بر آگاهی زنان نمی‌تواند انکار شود. و به همین ترتیب، تاثیری که زنان خردمند که به طور خستگی ناپذیر مبارزه کرده‌اند و زندگیشان را از دست داده‌اند، نمی‌تواند نادیده گرفته شوند. به طوری که این روند خوراکی برای حمایت از جنبش کورد در سراسر جهان فراهم کرده است. تحصیلات و مشارکت فعال در سیاست و اقتصاد برای تغییر وضعیت زنان در کوردستان، طول می‌کشد. سخت است که باور کنیم که وضعیت زنان کورد در ایران به زودی تغییر خواهد کرد، زمانی که مردان و زنان در برابر قانون مساوی نیستند، زمانی که فرصت برای کل جمعیت کورد ناامید کننده است و حقوق بنیادی آنها نقض شده است. هنگامی که مبارزه برای حل سوالات و مسئله پیچیده جنسیتی که به طور کامل ساخته دست انسانهاست سخت است. همانطور که سیمون دوبووار، ۱۹۴۹م/ ۱۳۲۸ش. اظهارداشت: «تمام تاریخ زنان ساخته دست انسانها است. همانطور که در آمریکا هیچ مشکلی سیاهپوستی وجود ندارد، بلکه مشکل سفیدهاست؛ درست همانطور که ضد یهودیت یک مشکل یهودی نیست، این مسئله هم هماگونه است؛ بنابراین مشکل زن همیشه یک مشکل مردانه بوده است.»^{۱۶۲} مشکل و مساله زن کورد به خودی خود وجود ندارد اگر مسئله فارس، مرد، اکثریت و مذهب نبود.

اگر تمام موارد فوق امکان پذیر باشد پیشرفت جنس دوم میسر است و می‌تواند صورت گیرد و شکاف بزرگی از عدم وجود انجمن و مجمع نمی‌تواند موضوع و مقوله مهمی باشد. اگر نهادهای غیردولتی تشویق شوند که تامین کننده منابع مالی برای تبدیل به یک ابزار برای آموزش زنان و

تأثیرگذاری بر دولت شوند.

در نهایت می توان نتیجه گرفت از آنجا که این تحقیق با استفاده از «روش پژوهشی انتخابی تحلیلی - توصیفی (تحقیق اکتشافی)» قصد نداشت پاسخهای نهایی و قطعی را به سوالات تحقیق ارائه کند، صرفاً به بررسی همه جانبه و عمیق موضوع تحقیق با سطوح مختلف «پرداخت. قطعاً محققان و در واقع نویسندگان از این پژوهش از تجزیه و تحلیل و بحث در مورد این تحقیق برای تحقیقات آینده استفاده می کنند.^{۱۶۲} قابل توجه اینکه «تحقیق اکتشافی تحقیق اولیه است، که اساس تحقیق قطعی تر است.» این تحقیق به تجربیات و وضعیت زنان کورد در ایران اشاره می کند و به کل جامعه کورد در منطقه جغرافیایی ایران تعمیم داده نمی شود. لازم به ذکر است که این مطالعه تنها بر اساس روشهای توصیفی انجام شده و از آنجایی که تحقیقات بیشتری لازم است تا مشخصه‌های بیشتری در مورد این جمعیت متنوع را پیش از نتیجه گیریهای عمومی به دست آوریم. هدف اصلی این مطالعه بررسی چالشها و مبارزات جامعه کورد مطالعه است تا پاسخ به تمام سوالات تحقیق.

به طور کلی، این پژوهش پژوهشی اکتشافی، تجربیات زنان کورد در ایران را مورد بررسی و توصیف قرار داد و «به سادگی سوالات تحقیق را بررسی کرد و زمینه را برای تحقیقات بیشتر باز گذاشته است.»^{۱۶۴} این تحقیق به حضور زنان کورد در مراحل مختلف مشارکت آنان در امور سیاسی و غیرسیاسی با رویکردی جامع پرداخت، بحث و تحقیق بعدی بایست به علل حضور و عدم حضور آنان حل تعارض و یافتن راهکارهای برون رفت از بحران تعارض و پسا تعارض از دیدگاه خود زنان کورد با رویکردی آنالیتیک^{۱۶۵} بپردازد. محقق این بخش از کتاب برای یافتن راهکارها به

جمع آوری داده‌ها از متدولوژی پیمایشی و روش میدانی بهره خواهد گرفت و از محققین علاقمند برای این کار تحقیقی دعوت به همکاری دارد.

صلاحیت پژوهشگر

نویسنده این کار تحقیقی، یک فمینیست سکالر کورد، فارغ التحصیل دکترا در زمینه مطالعات رهبری و سیاستگذاری آموزشی از دانشگاه ایالتی کالیفرنیا^{۱۶۶} است. وی همچنین دارای مدرک کارشناسی ارشد در رشته حقوق بین الملل است جایی که او بر «پیشرفت حقوق زنان و نقش سازمان ملل متحد» تمرکز داشت. دکتر فلاح نویسنده دهها مقاله پژوهشی و فرهنگی بوده و مصاحبه‌هایی در همین خصوص در رساناهای مختلف فارسی، کوردی و انگلیسی داشته و مقالات وی در ژورنالهای آمریکایی به چاپ رسیده است. یکی از آخرین آثار وی چاپ کتاب درسی دانشگاهی به زبان انگلیسی تحت عنوان «چالش‌های یادگیری دانش آموزان توانخواه با نیازهای ویژه/ استثنایی متعلق به فرهنگ و زبانی متنوع و متفاوت» (۲۰۲۰م، ۱۳۹۹ش).^{۱۶۷} می باشد. او به طور گسترده‌ای با زنان کورد در همه کشورها در ارتباط است و ریاست چندین کنفرانس بین المللی زنان را در کشورهای مختلف برعهده داشته است، مانند اولین کنفرانس بین المللی زنان کورد برای صلح و برابری، کنفرانس زنان و فرهنگ زندگی، نه مرگ و... دکتر فلاح یکی از اعضای بنیانگذاری کمیته ملی زنان سازمان ملل و در حال حاضر سفیر حسن نیت زنان سازمان ملل -انجمن آمریکا شاخه لوس آنجلس^{۱۶۸} است. ثریا در احداث چندین سازمان غیر انتفاعی برای حقوق زنان و حقوق بشر دست داشته است از جمله دبیرسازمان غیر انتفاعی زنان جهانی برای زندگی^{۱۶۹} با مجوز رسمی کالیفرنیا

contemporary feminist organizations. " McNair Scholars Journal 10, no. 1 (2006): 5.

Eslami]. Azadi-ye Andishe (A Persian Journal in Social Sciences and the Humanities), Vol. 1, Khoradad/June, 165-234.

Fallah, s. "Kurdish Women Challenges and Struggles at the time of Conflict and Post-Conflict, An Exploratory Research Study on Status of Kurdish Women in Iran. " In wien: LIT Verlag, 2020.

Fallah, Soraya. "Voices Being Buried Alive. " The Iranian. Last modified January 25, 2011. <https://iranian.com/2011/01/14/voices-being-buried-alive/>.

Fallah, Soraya. "A Letter to Ahmed Shaheed Regarding Zainab Jalalian by Soraya Fallah. " Kurdish Women Haven. Last modified 2013. <https://kurdishwomanhaven.blogspot.com/2013/07/a-letter-from-soraya-fallah-to-ahmad.html>.

Fatehi, Tara. "The Visibility and Invisibility of Kurdish Women in Iran. " Medya Magazine. Last modified April 12, 2014. <https://medyamagazine.com/visibility-invisibility-kurdish-women-iran/>.

Girls Not Brides. "Iran - Child Marriage Around The World. Girls Not Brides. " Girls Not Brides. Last modified 2018. <https://www.girlsnotbrides.org/child-marriage/iran>.

Hassan, Sayeh. "Kurdish Herald - The Independent Gateway to Kurdish News and Analyses. " Kurdish Herald - The Independent Gateway to Kurdish News and Analyses. Last modified 2009. <http://www.kurdishherald.com/issue/002/article05.php>.

Holvino, Evangelina. "Intersections: The simultaneity of race, gender and class in organization studies. " Gender, Work & Organization 17, no. 3 (2010): 248-277

. Homa ,Ava "Echoes from the Other Land. " Home. <https://www.avahoma.com/echoes-from-the-other-land.html>

hooks, bell (2014) [1984]. Feminist Theory: from margin to center (3rd ed.). New York: Routledge. ISBN 9781138821668.

Hooks, Bell. Feminist Theory: From Margin to Center. London, England: Pluto Press, 2000.

Home Office. "Country Policy and Information Note Iran: Honour crimes against women. " 1 (2017), 9.

Holvino, Evangelina. "Intersections: The simultaneity of race, gender and class in organization studies. " Gender, Work & Organization 17, no. 3 (2010): 248-277.

Hosseini, S. B. (2019). Women in conflict and post-conflict situations: An anthology of cases from Iraq, Iran, Syria and other countries. LIT Verlag Münster.

"Iran Discrimination. . human rights abuses against

در زمینه پیشرفت حقوق زنان. آشنایی وی به چند زبان و چارچوبهای تاریخی و نظری تقاطع جنسیت، ملت، طبقه، کمک زیادی در گردآوری داده‌های تحقیقاتش می‌کند. برای آشنایی بیشتر به بلاگ رسمی وی مراجعه شود.^{۱۷۰}

نگارنده این تألیف را به زنان کورد، آنان که نقطه میان برش و گره گشای مبارزات جنسیت و ملیت اند تقدیم می‌کند

فهرست منابع / بیبلیوگرافی

"Angels of Iran Documentary Series: "For Kurdistan: The Soraya Fallah Story". " U. S. Baha'i Office of Public Affairs. Last modified April 2012. <http://publicaffairs.bahai.us/new-video-released-in-angels-of-iran-documentary-series-for-kurdistan-the-soraya-fallah-story/>.

Beauvoir, Simone de, 1908-1986. The Second Sex. London :Jonathan Cape, 2009. Smith, E. J. , & Harper, S. R. (n. d.). Center for the Study of Race & Equity in Education. Retrieved from <http://www.gse.upenn.edu/equity/SouthernStates>

"BBC NEWSMiddleEastIraq's Other Kurdish Rebel Group. " Last modified December 19, 2007. http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/7148405.stm.

Brown, Reva B. Doing Your Dissertation in Business and Management: The Reality of Researching and Writing. Thousand Oaks, CA: SAGE, 2006.

Bengio, Ofra. "Game Changers: Kurdish Women in Peace and War. " Last modified 2016. <https://dabdulkader.files.wordpress.com/2017/07/out.pdf>.

"Country Policy and Information Note Iran: Honour crimes against women. " Home Office. Last modified 2017. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/653537/CPIN_-_Iran_-_Honour_crimes_October_2017_ex.pdf.

Cagaptay, Soner, and Zeynep Eroglu. "The PKK, PJAK, and Iran. " The Washington Institute for Near East Policy - The Washington Institute for Near East Policy. Last modified June 2007.

"Democratic Association of Women in Iranian Kurdistan. " Facebook - Log In or Sign Up. <https://www.facebook.com/Democratic-Association-of-Women-in-Iranian-Kurdistan-1082456138484071/>.

Dudley, Rachel A. "Confronting the concept of intersectionality: The legacy of Audre Lorde and

2014. <https://kurdistantribune.com/ghassemlou-feminist/>.

Khezri, Haidar. "The complex of gender politics of Kurdistan." *Pacific Standard*. Last modified March 2018.

NAVENDA PENa KURD – MalperaFermîYaPENa KURD. Accessed , 2008. http://www.pen-kurd.org/englizi/soraya/kurdish_women_c_pr08.pdf.

KNCNA. "Calls for the Freedom of Kurdish Women Activists in Iran." NAVENDA PENa KURD – Malpera Fermî Ya PENa KURD. Last modified January 2008. http://www.pen-kurd.org/englizi/soraya/kurdish_women_c_pr08.pdf.

Lorde, Audre. *Sister outsider: Essays and speeches*. Crossing Press, 2012

Maisel, Sebastian. *The Kurds: An Encyclopedia of Life, Culture, and Society*. Santa Barbara: ABC-CLIO, 2018.

Manuello, Tessa. "Getting to Know the Kurds of Khorasan." Rudaw. Last modified 2013. <http://www.rudaw.net/english/middleeast/iran/08092013>.

McDonald, Susan. "Kurdish women and self-determination: A feminist approach to international law." *Mojab, S. Women of a non-state nation: The Kurds*, Mazda Publications, Irvine California (2001): 135-152.

http://sites.utoronto.ca/wwdl/publications/english/mojab_03.pdf

Mojab, Shahrzad. "Women and Nationalism in the Kurdish Republic of 1946." Last modified 2001. http://fcis.oise.utoronto.ca/~mojabweb/publications/0001E478-80000012/0695C75E-001257DC.-1/mojab_03.pdf.

Mojab, Shahrzad. *Women of a Non-state Nation: The Kurds*. Mazda Pub, 2001.

Mojab, Shahrzad. "Women and Nationalism in the Kurdish Republic of 1946." *Women of a Non-State Nation: The Kurds*(2001): 71.

Moradian, Michael A. "Domestic Violence Against Single and Married Women in Iranian Society." *Academia.edu - Share Research*. Last modified 2009. http://www.academia.edu/2435646/Domestic_Violence_against_Single_and_Married_Women_in_Iranian_Society.

Moradian, Azad. "Shirin Alam Hooli." *VOK Radio, This Page Is Dedicated To The Kurdish Woman Activist*. Accessed December 20, 2018. <http://www.vokradio.com/content/view/1122/46/>. M., V. "What Happened?" *The Economist*. Last modified 21, 2012. <https://www.economist.com/newsbook/2012/06/21/what-happened>. & researcher's personal experience

Napikoski, L. (2010, June 9). *What Is a Patriarchal Society and How Does It Relate to Feminism?* Re-

Kurdish minority" Home | Amnesty International. Last modified 2008. <https://www.amnesty.org/en/documents/MDE13/088/2008/en/>

Iran Chamber Society: Iranian Calendar Converter. (2018). Retrieved from http://www.iranchamber.com/calendar/converter/iranian_calendar_converter.php

"Iran Bans Publication of Kurdish-language Instruction Book." Rudaw. Last modified June 2017. <http://www.rudaw.net/english/middleeast/iran/03062017>.

"IRAN: One Million Signatures Demanding Changes to Discriminatory Laws." *PeaceWomen*. Last modified December 7, 2015. <https://www.peacewomen.org/content/iran-one-million-signatures-demanding-changes-discriminatory-laws>. "Iran Minorities 2: Ethnic Diversity | The Iran Primer." *Front Page | The Iran Primer*. Accessed January 13, 2019. <https://iranprimer.usip.org/blog/2013/sep/03/iran-minorities-2-ethnic-diversity>.

"Iranian Kurdistan." *Wikipedia, the Free Encyclopedia*. Last modified January 13, 2019. https://en.wikipedia.org/wiki/Iranian_Kurdistan.

"Ijtihad." *Wikipedia, the Free Encyclopedia*. Accessed January 17, 2019. <https://en.wikipedia.org/wiki/Ijtihad>.

Iranian Kurdistan. In *Wikipedia, the free encyclopedia*. Retrieved December 4, 2018, from [https://en.wikipedia.org/wiki/Iranian_Kurdistan\(2018,November21\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Iranian_Kurdistan(2018,November21)).

"Iran Population Female Percent Of Total." *TRADING ECONOMICS | 20 Million INDICATORS FROM 196 COUNTRIES*. <https://trading-economics.com/iran/population-female-percent-of-total-wb-data.html>.

Jobaida, Soemi. "My Feminism Will Be Intersectional. ? Gender Theory ? Medium." *Medium*. Last modified May 20, 2017. <https://medium.com/gender-theory/my-feminism-will-be-intersectional-504e9a50e8a6>.

"Kaveh Kermanshahi, Iranian Activist." *Human Rights Watch*. Last modified April 17, 2015. <https://www.hrw.org/news/2012/12/13/kaveh-kermanshahi-iranian-activist>.

"Kurdish Female Political Prisoners Held in Iranian Prisons." *BasNews*. Last modified 2017. <http://www.basnews.com/index.php/en/news/middle-east/335054>.

Kassem, Nadeen E. "International Conference on Kurdish Women for Peace and Equality, Erbil, Southern Kurdistan." 2007. https://www.jstor.org/stable/10.2979/MEW.2007.3.3.105?seq=1#page_scan_tab_contents.

Khezeryan, Zakarya. "Ghassemlou the Feminist?" *The Kurdistan Tribune*. Last modified July 12,

cessed January 16, 2019. <https://web.archive.org/web/20170311161504/www.alaviandassociates.com/documents/civilcode.pdf>.

The PKK, PJAK, and Iran: Implications for U. S. -Turkish Relations

The Washington Times <http://www.washington-times.com>. "Tehran Faces Growing Kurdish Opposition." The Washington Times. Last modified April 3, 2006. <https://www.washingtontimes.com/news/2006/apr/3/20060403-125601-8453r/>. Tohidi, Nayereh. (2015/1394). Women's Studies in Iran's Universities: A Display of the Paradox of Islamic Republic [ReshtehMotala-e Zanandar Iran: Nemoodidigaraz Paradox-e Jomhuri-ye Eslami]. Azadi-ye Andishe (A Persian Journal in Social Sciences and the Humanities), Vol. 1, Khordad/June, 165-234.

Veal, A. J. Research Methods for Leisure and Tourism. Harlow, United Kingdom: Pearson UK, 2017.

"World Day 2018: Death Penalty; the Kurds in Iran Are the Main Victims of Execution According to the United Nations." 2011. <https://united4iran.org/world-day-2018-death-penalty-the-kurds-in-iran-are-the-main-victims-of-execution-according-to-the-united-nations>.

Singh, K. (2007) "Quantitative Social Research Methods" SAGE Publications, p. 64

Tohidi, Nayereh. (2015/1394). Women's Studies in Iran's Universities: A Display of the Paradox of Islamic Republic [ReshtehMotala-e Zanandar Iran: Nemoodidigaraz Paradox-e Jomhuri-ye Eslami]. Azadi-ye Andishe (A Persian Journal in Social Sciences and the Humanities), Vol. 1, Khordad/June, 165-234.

United Nations High Commissioner for Refugees. "The Hidden Side of Iran: Discrimination Against Ethnic and Religious Minorities." Refworld. Last modified October 2010. <http://www.refworld.org/docid/4cc034f42.html>.

Wikipedia contributors, "Iranian Kurdistan," Wikipedia, The Free Encyclopedia, https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Iranian_Kurdistan&oldid=991885546

Wood, Graeme. "Meet the Kurdish Guerrillas Who Want to Topple the Tehran Regime." Slate Magazine. Last modified June 2006. <https://slate.com/news-and-politics/2006/06/meet-the-kurdish-guerrillas-who-want-to-topple-the-tehran-regime.html>.

"Zeinab Jalalian Case." Redress. Last modified 2015. <https://redress.org/casework/zeinab-jalalian-case/>.

منابع و مأخذ فارسی

آموزش نظامی به «حزب آزادی کوردستان» ایران برای مبارزه علیه داعش، ۲۰۱۶/۹/۱۰، www.dw.com

trieved from <https://www.thoughtco.com/patriarchal-society-feminism-definition-3528978>

Nicholas, Andrea B. "Linguicide." Briarpatch Magazine. Last modified March 1, 2011. <https://briarpatchmagazine.com/articles/view/linguicide>. Price, Massoume. "Iran Chamber Society: Iranian Society: Patriarchy and Parental Control in Iran." Iran Chamber Society. Last modified 2006. <http://www.iranchamber.com/society/articles/patriarchy-parental-control.php>.

Pratap, Abhijeet. "Research Design and Its Types: Exploratory, Descriptive and Causal." Cheshnotes. Last modified October 8, 2018. <https://www.cheshnotes.com/2018/07/research-design-and-its-types-exploratory-descriptive-and-causal/> Prunhuber, Carol. Dreaming Kurdistan: The Life and Death of Kurdish Leader Abdul Rahman Ghassemlou. Bern: Peter Lang, International Academic Publishers, 2019.

. Radio, Vok. "VOK Radio NewsCast March 6th 2008." YouTube. May 5, 2012. <https://www.youtube.com/watch?v=glZIHdS9uc>.

Refworld | The Leader in Refugee Decision Support. Accessed January 13, 2019. <https://www.refworld.org/pdfid/58bd7e2b4.pdf>.

Reid-Smith, Tris. Last modified 2013. <http://www.men-in-iran-don-women-s-clothes-to-protest-cross-dress-punishment>. "Gay Star News. Last modified April 23, 2013. <https://www.gaystarnews.com/article/men-iran-don-women%E2%80%99s-clothes-protest-cross-dress-punishment230413/#gs.D1OPA=U>.

Salehi, F. (2012). لاله کان. Retrieved from <https://www.facebook.com/groups/130277880333402/> Saunders, Mark N., Philip Lewis, and Adrian Thornhill. Research Methods for Business Students. New York, NY: Pearson Higher Ed, 2012. Sheykhoulisami, Jaffer. "Kurdish in Iran: A case of restricted and controlled tolerance." International Journal of the Sociology of Language 2012, no. 217 (2012). doi:10.1515/ijsl-2012-0048.

Singh, Kular. Quantitative social research methods. Sage, 2007.

"Statistics." UNICEF | Children's Rights & Emergency Relief Organization. Last modified December 27, 2013. https://www.unicef.org/infobycountry/iran_statistics.html.

Tavanaana. | توانانا. Last modified 2011. <https://tavaana.org/sites/default/files/Surviving-Rape-in-Iran-Persian.pdf>. Farsi

The Association for Human Rights in Kurdistan of Iran-Geneva (KMMK-G) » (2017, September 5). Retrieved from <http://www.kmmk-ge.org/2017/09/>

"THE CIVIL CODE OF THE ISLAMIC REPUBLIC OF IRAN." Wayback Machine. Ac-

Kurdistan Freedom party, پارتی نژادی کردستان
Wikipedia

همپوشانی نژاد، جنسیت و طبقه در مطالعات سازمانی - قسمت اول. «بیدارزنی»
Last modified January ۳, ۲۰۱۵. <https://bidarzeni.com>

being woman is not a tool of humiliation and punishment زن بودن ابزار تحقیر و تنبیه هیچکس نیست. Facebook - Log In or Sign Up. Accessed January ۱۶, ۲۰۱۹. <https://www.facebook.com/KurdMenForEquality>
Center for Strategic Stats and Information. (What) proportion of women make up the country's labor supply (۲۰۱۸)

؟ «۲۰۱۸ مرکز آمار و اطلاعات راهبردی. «زنان چه سهمی از عرضه نیروی کار کشور را تشکیل می‌دهند؟»

Kurdish Women Study Center" ناوندی پرسشی زنانی روزه‌ل‌اتی کردستان" Facebook - Log In or Sign Up. Accessed January ۱۹, ۲۰۱۹. <https://www.facebook.com/Kurdish-Women-Study-Center>
Free Malak Ghorbani from Stoning از سنگسار - Kurdish Women Study Center. Last modified August ۲۰۰۸. <http://www.kurdistanet.net/blog-post/08/2008/kurdistanet.blogspot.com>

گلرخ قبادی کتاب شقایق بر قبادی، قبادی، شقایق‌ها بر سنگسار، زندگی و زمانه یک زن کرد، ۱st ed. سوئد ۲۰۱۵. «Iran- End capital punishment in form of stoning» Home | Amnesty International. Last modified January ۲۰۰۷. <https://www.amnesty.org/download/Documents/mde130012008afa.pdf>

Iran Human Rights documentation center (۱۳۵۸, Exaction of Kurds by IRI) کتنده: اعدام کردها توسط جمهوری اسلامی در سال ۱۳۵۸ Kar, Mehrangiz, Mهرانگیر کار. «رفع تبعیض از زنان: مقایسه کنوانسیون رفع تبعیض از زنان با قوانین داخلی ایران. (۲۰۲۰) Kermanshahi, Kaveh. «ابطال جنینش زنان و جنینش‌های ملیت‌های غیرفارس در ایران. «ناس‌ژی روزه‌ل‌ات. Last modified July ۲۰۱۴. <http://asoyroj.com/farsi/detail.2014modifiedJuly2014?Jor&6657=aspx?&hewal&jmara>

Retrieved from <http://kurdistanet.blogspot.com/2008/02/blog-post.html> (۲۰۰۸).

LEMKIN R Axis Rule in Occupied Europe, Washington: Carnegie Endowment for International Peace available from <http://www.preventgenocide.org>

Literacy rate-in-Iran" -باصواد-در-ایران-به-زبان-آمار. "Statistical Center of Iran. ۲۰۱۷.

Marivan women association, about us «در باره ما.» انجمن فرهنگی زنان مریوان. Last modified May ۱۸, ۲۰۱۰. <http://zananm.wordpress.com/about>

محمدخانی غیاثوند، سوسن. «نقش زنان در جنبش‌های کردی و تأثیر این جنبش‌ها بر زندگی زنان -بخش دوم.» Akhbar-rooz (iranian Political Bulletin). Last modified July ۲۰۱۰. <http://www.akhbar-rooz.com/article.2010July>

30767=jsp?essayId

محمدخانی غیاثوند، سوسن. «نقش زنان در جنبش‌های کردی و تأثیر این جنبش‌ها بر زندگی زنان.» Akhbar-rooz (iranian Political Bulletin). Last modified July ۲۰۱۰. <http://www.akhbar-rooz.com/article.2010July30767=jsp?essayId>

برگزاری چندین مراسم به مناسبت روز جهانی زن در بانه" Payam political news website. Last modified March ۸, ۲۰۱۸. <http://www.payaam.org/iran.html.page82>

Ravanshad, Elaheh «به دختران اعدامی تجاوز می‌شد که به بهشت نروند»

«Radio Farda. Last modified August ۳۰, ۲۰۱۱. https://www.radiofarda.com/a/FY_Soudabeh_Ardavan_IV_on_Torture_in_Iran_Prison

«تجاوز خانوادگی، ناپیدا اما واقعی! مصاحبه با سیمین چایچی.» SoArt. Last modified May ۱۸, ۲۰۱۸. <https://soartclub.org/family-rape-invisible-but-real>

حسینی، غلامعلی (Gholamali Hossaini). «جنبش معلمان (Teacher's movement) بخش دوم.» PEZHVAK-E-IRAN. Accessed January ۱۴, ۲۰۱۹. <http://pezhvakeiran.com/maghaleh-transfer-of-NegisaShahbazi-to-Ilam-Central-Prison>

«Hengaw organization of human rights زن‌کخراوی مافی مرزهایی ههنگاو.» Last modified July ۲۰۱۸. <https://hengaw.net/en/news/transfer-of-negisa-shahbazi-to-ilam-central-prison>

Tohid, Nayereh "National Territories and Sexual Borders." Zannegar, Journal of Women's Studies, no ۲۲. Researchers and Activists of women studies, no ۲۲. (June ۲۰۱۴), ۵-۱۱. توحیدی، نیره. «قلمروهای ملی و مرزهای جنسی.» زن نگار، نشریه پژوهش‌گران و کنش‌گران مطالعات زنان. no ۲۲. (June ۲۰۱۴), ۵-۱۱. <http://zannegaar.net/sites/default/files/Issue22.pdf>

Tohid, Nayereh | سایت ایران‌آکادمیا | Last modified July ۲۰۱۷. <https://agora.iranacademia.com/wp-content/uploads/2017/07/tohidi.pdf>
Zanan Marwan «مسئله دوچرخه سواری بانوان در مریوان و دیدگاه انجمن و مسئولین.» Last modified September ۱۶, ۲۰۱۶. <https://zananm.wordpress.com/2016/09/16/tohidi.pdf>

پی‌نوشت

- 1 Fallah, s. "Kurdish Women Challenges and Struggles at the time of Conflict and Post-Conflict, An Exploratory Research Study on Status of Kurdish Women in Iran." In wien: LIT Verlag, 2020. (peer review)
- 2 همتاخوانان نسخه انگلیسی: دکتر پروتیه ریولندز، دانشگاه ایالتی لوتران الکایفرنیا، دکتر مجید حسینی، دانشکده مطالعات BaGOS) خاورمیانه بامبرای آلمان
- 3 4 Women in Conflict and Post-Conflict Situation-Editor: S. (Ed.) Behnaz Hosseini نسخه انگلیسی: بهناز حسینی

20 Ofra Bengio, "Game Changers: Kurdish Women in Peace and War," last modified 2016, <https://dab-dulkader.files.wordpress.com/2017/07/out.pdf>

21 Shahrzad Mojab, "Women and Nationalism in the Kurdish Republic of 1946," last modified 2001, http://fcis.oise.utoronto.ca/~mojabweb/publications/0001E478-80000012/0695C75E-001257DC.-1/mojab_03.pdf.

22 Abdul Rahman Ghassemlou, the Secretary-General of the Democratic Party of Iranian Kurdistan (PDKI) (1930-1989) on 13th July, 1989, agents of the Islamic Republic of Iran assassinated A. R. G. in Vienna

23 Zakarya Khezryan, "Ghassemlou the Feminist?," The Kurdistan Tribune, last modified July 12, 2014, <https://kurdistantribune.com/ghassem-lou-feminist/>.

24 Tara Fatehi, "The Visibility and Invisibility of Kurdish Women in Iran," Medya Magazine, last modified April 12, 2014, <https://medyamagazine.com/visibility-invisibility-kurdish-women-iran/>.

25 Mojab, "Women and Nationalism in the Kurdish Republic of 1946," p. 71

26 Researcher's personal experience at time of atrocities

27 حسینی غلامعلی Hossaini, جنبش معلمان (second part) (بخش دوم), PEZHVAK-E-IRAN . . . پژواک ایران, accessed January 14, 2019, <http://pezhvakeiran.com/maghaleh-69117.html>

28 Tavana | تونا, last modified 2011, <https://tavana.org/sites/default/files/Surviving-Rape-in-Iran-Persian.pdf>

29 ١٣٥٨Elaheh Ravanshad, «به دختران اعدامی تجاوز»، Radio Farda, last modified August 30, 2011, https://www.radiofarda.com/a/F7_Soudabeh_Ardavan_IV_on_Torture_in_Iran_Prisons/1800927.html

30 Iran Human Rights documentation center (2012), (Exaction of Kurds by IRI, 1358) خاطرات تسخیر کننده: اعدام کردها توسط جمهوری اسلامی در سال

31 Fallah, Soraya, CSUN, 2017, in process of publication, autoethnography

32 https://en.wikipedia.org/wiki/Akbar_Hashemi_Rafsanjani

33 https://en.wikipedia.org/wiki/Mohammad_Khatami

34 Kimberlé Williams Crenshaw is an American civil rights advocate and a leading scholar of critical race theory. She is a full-time professor at the UCLA School of Law and Columbia Law School, where she specializes in race and gender issues.

35 Soemi Jobaida, "My Feminism Will Be Intersectional. ? Gender Theory ? Medium," Medium, last modified May 20, 2017, <https://medium.com/gender-theory/my-feminism-will-be-intersection->

5 Reva B. Brown, The Reality of Researching and Writing (Thousand Oaks, CA: SAGE, 2006)

6 Holistic approach

7 holistic approach: یک رویکرد جامع به معنای تفکر در مورد تصویر بزرگ است. در اینجا اشاره به مجموعه عوامل و عناصر موارد موثر بر وضعیت زنان کورد در یک تصویر بزرگ است.

Holistic approach is an approach to research that emphasizes the study of complex systems. Systems are approached as coherent wholes whose component parts are best understood in context and in relation to one another and to the whole

8 "Iran Minorities 2: Ethnic Diversity | The Iran Primer," Front Page | The Iran Primer, accessed January 13, 2019, <https://iranprimer.usip.org/blog/2013/sep/03/iran-minorities-2-ethnic-diversity>.

9 Sayeh Hassan, "Kurdish Herald - The Independent Gateway to Kurdish News and Analyses," Kurdish Herald - The Independent Gateway to Kurdish News and Analyses, last modified 2009, <http://www.kurdishherald.com/issue/002/article05.php>.

10 Iran Discrimination," Home | Amnesty International, last modified 2008, <https://www.amnesty.org/en/documents/MDE13/088/2008/en/p.3>

11 "Iranian Kurdistan," Wikipedia, the Free Encyclopedia, last modified, 2019, https://en.wikipedia.org/wiki/Iranian_Kurdistan.

12 «World Day 2018: Death Penalty; the Kurds in Iran Are the Main Victims of Execution According to the United Nations," Database Error, accessed January 13, 2019, <https://united4iran.org/world-day-2018-death-penalty-the-kurds-in-iran-are-the-main-victims-of-execution-according-to-the-united-nations>.

13 Refworld | The Leader in Refugee Decision Support, accessed January, 2019, <https://www.refworld.org/pdfid/58bd7e2b4.pdf>.

14 تاسل 2015

15

16 Sebastian Maisel, The Kurds: An Encyclopedia of Life, Culture, and Society (Santa Barbara: ABC-CLIO, 2018)

17 "Kurdistan: The Land of the Kurds," Koerdisch Instituut Brussel, last modified April 28, 2020, <https://www.kurdishinstitute.be/en/who-are-the-kurds/>.

18 "Iranian Kurdistan." Wikipedia, the Free Encyclopedia. Last modified January 13, 2019. https://en.wikipedia.org/wiki/Iranian_Kurdistan.

19 United Nations High Commissioner for Refugees, "The Hidden Side of Iran: Discrimination Against Ethnic and Religious Minorities," Refworld, last modified October 2010, <http://www.refworld.org/docid/4cc034f42.html>. (p. 17).

می‌ورزند

93 “The Association for Human Rights in Kurdistan of Iran-Geneva (KMMK-G) » 2017 » September,” The Association for Human Rights in Kurdistan of Iran-Geneva (KMMK-G), last modified September 5, 2017, <http://www.kmmk-ge.org/2017/09>.

انجمن حقوق بشر در کردستان ایران-ژنو

مهرانگیز کار ص. 368 94

محمدخانی غیاثوند، سوسن. «نقش زنان در جنبش‌های کوردی و تاثیر این جنبش‌ها بر زندگی زنان.» ناهید مکردی Akhbare-rooz (iranian Political Bulletin). Last modified July 2010. <http://www.akhbare-rooz.com/article.jsp?essayId=30767>

96 Article 115 of the Iranian Constitution says the president should be elected from among the “religious and political rejal.” Rejal, which comes from Arabic, means “personalities.”

ماده 115 قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران می‌گوید رئیس جمهور باید از میان «رجال مذهبی و سیاسی» انتخاب شود. رجال، که از زبان عربی است، به معنای «شخصیت» است.

97 (NGO)

قبادی قبادی، شقایق‌ها بر سنگلاخ، زندگی و زمانه یک 98 قبادی (زن کرد) (سوند 2015)، pp.209-225.

کنگره چهارم: فرستاده شده توسط فائیمه عوسمانی. ترجمه 99 از کوردی به فارسی توسط نویسنده

100 Democratic Association of Women in Iranian Kurdistan,” Facebook, accessed January 16, 2019, <https://www.facebook.com/Democratic-Association-of-Women-in-Iranian-Kurdistan-1082456138484071/>

101 Komalay Jnani Rojhalat. “ Facebook. Accessed December, 2018. <https://www.facebook.com/komalay.jnanirojhalat>.

سرگول میرزایی فرستاده شده توسط ترجمه از کوردی 102 به فارسی توسط نویسنده

103 Kurdistan Free Life Party/ پارتی ژبانی نازادی کردستان

104 www.anfpersian.com

105 Kurdistan Freedom party, پارتی نازادی کردستان 1991

106 آموزش نظامی به “حزب آزادی کردستان” ایران برای 10/9/2016، مبارزه علیه داعش، www.dw.com

107 Carol Prunhuber

کارول پرون هوبر نویسنده ونزولایی، از نزدیک با دکتر قاسملو دیدار کرده و همچنین مدتی در قندیل با زندگی دکتر قاسملو آشنا شده بود.

108 Carol Prunhuber, Dreaming Kurdistan: The Life and Death of Kurdish Leader Abdul Rahman Ghassemlou (Bern: Peter Lang, International Academic Publishers, 2019)

109 همانجا

110 “Zeinab Jalalian Case,” Redress, last modified 2015, <https://redress.org/casework/zeinab-jalalian-case/>.

nesty International, last modified 2007, <https://www.amnesty.org/download/Documents/56000/mdel130012008fa.pdf>.

78 (Free Malak Ghorbani from Stoning) رهایی ملک (KurdistanNet, last modified 2008, http://kurdistanet.blogspot.com/2008/08/blog-post_02.html.

79 Statistics,” UNICEF | Children’s Rights & Emergency Relief Organization, last modified December 27, 2013, https://www.unicef.org/infoby-country/iran_statistics.html.

80 مهرانگیز کار. «رفع تبعیض از زنان: مقایسه کنوانسیون 2020) رفع تبعیض از زنان با قوانین داخلی ایران.» (2020) به نقل از روزنامه ایران، سال چهارم، شماره ۸۸۷، ص. 404 ۲۸ بهمن ۱۳۷۶، ص ۱۱

81 آوا هم‌آوا هم‌آوا خود مختاری تا خود سوزی: گذشته و حال زنان کرد

http://www.ihrr.org/ihrr_article/women-fa_from-self-rule-to-self-immolation-kurdish-womens-past-and-present/#ftn_idp52636000

82 Home Office, “Country Policy and Information Note Iran: Honour crimes against women,” 1 (2017): xx, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/653537/CPIN_-_Iran_-_Honour_crimes_October_2017_ex.pdf.

سیاست زبان زدایی برای از بین بردن یک زبان 83

84 <https://hengaw.net/fa>

85 تجاوز خانوادگی، ناپیدا اما واقعی! مصاحبه با سیمین “چاپچی SoArt, last modified May 18, 2018, <https://soartclub.org/family-rape-invisible-but-real/>.

86 “OHCHR Declaration on Minorities,” accessed March 15, 2019, <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/Minorities.aspx>.

87 Jaffer Sheyholislami, “Kurdish in Iran: A case of restricted and controlled tolerance,” International Journal of the Sociology of Language 2012, no. 217 (2012)

88 “Iran Bans Publication of Kurdish-language Instruction Book,” Rudaw, last modified June 2017, <http://www.rudaw.net/english/middleeast/iran/03062017>.

89 “Iran Population Female Percent Of Total,” TRADING ECONOMICS | 20 Million INDICATORS FROM 196 COUNTRIES, accessed January 12, 2019, <https://tradingeconomics.com/iran/population-female-percent-of-total-wb-data.html>.

90 Center for Strategic Stats and Information. “What proportion of women make up the country’s labor supply?” (2018) مرکز آمار و اطلاعات راهبردی. «زنان چه سهمی از عرضه نیروی کار کشور را تشکیل می‌دهند؟» 2018

91 جنس کشی

92 کولبر اصطلاحی است که توسط مردم محلی مناطق کردنشین به افرادی گفته می‌شوند که برای کسب درآمد زندگی خود به حمل اجناسی بین دو طرف خط مرزی مبادرت

120 "IRAN: One Million Signatures Demanding Changes to Discriminatory Laws," PeaceWomen, last modified December 7, 2015, <https://www.peacewomen.org/content/iran-one-million-signatures-demanding-changes-discriminatory-laws>.
 121 قبادی . صفحه 662
 122 Shaikholeslami, N. personal email conversation, (2008)
 123 Marivan women association, about us "درباره" «انجمن فرهنگی زنان مریوان». Last modified May 18, 2010. <http://zananm.wordpress.com/about>.
 124 ShahrzadMojab, Women of a Non-state Nation: The Kurds. Mazda Pub, 2001. p. 83
 125 Nadeen E. Kassem, "International Conference on Kurdish Women for Peace and Equality, Erbil, Southern Kurdistan," 2007, xx, https://www.jstor.org/stable/10.2979/MEW.2007.3.3.105?seq=1#page_scan_tab_contents.
 126 The Washington Times <http://www.washington-times.com>, "Tehran Faces Growing Kurdish Opposition," The Washington Times, last modified April 3, 2006, <https://www.washingtontimes.com/news/2006/apr/3/20060403-125601-8453r/>. accessed Feb2019
 127 Graeme Wood
 128 Slate Magazine
 129 Graeme Wood, "Meet the Kurdish Guerrillas Who Want to Topple the Tehran Regime," Slate Magazine, last modified June 2006, <https://slate.com/news-and-politics/2006/06/meet-the-kurdish-guerrillas-who-want-to-topple-the-tehran-regime.html>.
 130 Some of the name are: ZinabYousefi, Hana Abdi, ChnurFathi, Shahin Mohamadi, RunakSarfzadeh,
 131 Nasrin Rourast, Maryam Hosssienkhan, TutiaKabudvand, NajibehSalehzadeh, Fatemeh Gof-tari, ShilanOromiaii, Fatemeh Khandani, Zainab Banyazidi, SrvahKamkar, ChimanBaizidi, Jian Kamkar, Maryam Ghazi, JalehjMohamadi, FathemehGhobadi, Fatemeh and Chia Javaheri, Nishtman Ahmadi
 132 Soraya Fallah, "Voices Being Buried Alive," The Iranian, last modified January 25, 2011, <http://iranian.com/2011/01/14/voices-being-buried-alive/>
 133 فعال حقوق زنان، موسس انجمن زنان مریوان و ، نویسنده ی کورد
 134 سوسن محمدخانی غیاثوند، «نقش زنان در جنبشهای کوردی و تأثیر این جنبش ها بر زندگی زنان بخش دوم Akhbare-rooz (iranian Political Bulletin), last modified July 2010, <http://www.akhbar-rooz.com/article.jsp?essayId=30767>

نگین شیخ الاسلامی موسس انجمن زنان آذرمهر- 111 محمدخانینغیاثوند، سوسن. «نقش زنان در جنبشهای کوردی و تأثیر این جنبشها بر زندگی زنان Akhbare-rooz (iranian Political Bulletin). Last modified July 2010. <http://www.akhbar-rooz.com/article.jsp?essayId=30767>.
 112 Personal email exchanges with Komeleh, P&Democrat, P, SalarPashaii, 2012, internal documents of Komeleh party
 113 <https://www.facebook.com/groups/130277880333402/about/>
 114 فایزه صالحی - مباحثات شخصی از راه پیامهای فردی گزارش سمینار
 115 "NaierrehAzami, 1979 (A. D.)/(1358. H.); Farideh Gol nasab, 1980/1359, MastoorehShahsawari, 1980/1359, Amena Shabai 1980/1359, Shahin Bawafa 1980/1359, ZarifaBajalani 1980/1359, Shazanan Bajalani 1980/1359, Khanmkharmali, 1980/1359, Zobeidakhalandi, 1981/1360, Shahlakabi 1981/1359, Nasrin Kabi 1981/1359, Jamila Fathi, 1981/1359, FazilayDarai 1981/1360, Shahla Chaman Ara 1981/1360, FatmahJamshidi, 1981/1360, FatmanMohamadi, 1981/1360, Amenakhayat 1981/1359, SeifahMohamadi 1982/1361, Nasim Pak Nia 1982/1361, FereshtehFayeghi 1982/1361, Fereshta-Faieghi 1982/1361, Mariam Faroghi 1982/1361, SaidiKarimian 1982/1361, Narmin Karimi 1983/1362, MasoomehShawbo Seidzaehdi 1983/1362, ShahrbanooModaresi 1983/1362, MahinAbdollahzadeh 1983/1362, WahidaWahidi 1983/1362, Sholah Ebrahimi 1983/1362, SeifaMohamadi 1983/1362, FaribaFarshchi 1983/1362, Leila Darabi 1983/1362, Mehri Zamani 1983/1362, Latifa Abbasi 1983/1363, Ashraf Weisi 1983/1364, MonirahAdmadi 1985/1364, Zamanehghaderi/jalah 1988/1367, Atiah-Sharifi 1988/1367, AmenehParastar 1988/1367, ShahlaKolaghochi 1988/1367, SahebaNaseri, Sabri Hasani 1983/1362, FatmahJamshidi 1983/1362, KolsoomHoseini 1983/1362, KhadijeEbrahimpour 1984/1363, Hayat Lak 1987/1366, KolehKalhori 1990/1369, Amina Mohammadidi 1994/1373, BehjatNorozi, 1999/1378" Shirin Alamholi's execution in 2010/1392.
 116 سالار پاشایی از طریق ایمیل
 117 Azad Moradian, "Shirin Alam Hooli," VOK Radio, This Page Is Dedicated To The Kurdish Woman Activist, <http://www.vokradio.com/content/view/1122/46/>.
 118 https://en.wikipedia.org/wiki/Akbar_Hashe-mi_Rafsanjani
 119 https://en.wikipedia.org/wiki/Mohammad_Khatami

- letter-from-soraya-fallah-to-ahmad. html.
- 150 KNCNA, "Calls for the Freedom of Kurdish Women Activists in Iran," NAVENDA PENA KURD – Malpera Fermi Ya PENa KURD, last modified January 2008, http://www.pen-kurd.org/englizi/soraya/kurdish_women_c_pr08.pdf.
- 151 (KNCNA)
- 152 Education Under Fire, "Angels of Iran Documentary Series: "For Kurdistan: The Soraya Fallah Story"," U. S. Baha'i Office of Public Affairs, last modified April 2012, <http://publicaffairs.bahai.us/new-video-released-in-angels-of-iran-documentary-series-for-kurdistan-the-soraya-fallah-story/>.
- 153
- 154 "Angels Of Iran: For Kurdistan: The Soraya Fallah Story," Iran Human Rights, last modified 2012, <https://www.iranhumanrights.org/2012/04/angels-of-iran-4/>.
- 155 CSW
- 156 "Echoes from the Other Land," Home, accessed March 20, 2019, <https://www.avahoma.com/echoes-from-the-other-land.html>.
- 157 Vok Radio, "VOK Radio NewsCast March 6th 2008," YouTube, May 5, 2012, <https://www.youtube.com/watch?v=gItZIHdS9uc>.
- 158 Kaveh Kermanshahi, رابطه‌ی جنبش زنان و جنبش‌های ملیت‌های غیرفارس در ایران, «ناسوی روز هه‌لآت» accessed February 18, 2019, <http://asoyroj.com/farsi/detail.aspx?hewal&jmara=6657&Jor=7>.
- 159 نیره توحیدی, «ظلم‌های ملی و مرزهای جنسی», زن. no. 22 (June 2014): 11 صفحه
- <http://zannegaar.net/sites/default/files/Issue22.pdf>
- 160 Audre Lurde
- 161 Audre Lurde. Sister outsider: Essays and speeches. Crossing Press, 2012. p. 142
- 162 Simon De Beauvoir, The second sex (1949)
- 163 Kultar. Singh, Quantitative social research methods. Sage, 2007. p. 64
- 164 Mark N. Saunders, Philip Lewis, and Adrian Thornhill, Research Methods for Business Students (New York, NY: Pearson Higher Ed, 2012)
- 165 Analytic
- 166 California State University, Northridge CSUN
- 167 Learning Challenges for Culturally and Linguistically Diverse (CLD) Students with Disabilities
- 168 (UNW-USNC-LA).
- 169 WWFL
- 170 <https://www.sorayafallah.com/>
- 135 Kaveh Kermanshahi, Iranian Activist," Human Rights Watch, last modified April 17, 2015, <https://www.hrw.org/news/2012/12/13/kaveh-kermanshahi-iranian-activist>.
- 136 "Kaveh Kermanshahi, Iranian Activist," Human Rights Watch, last modified October 28, 2020, <https://www.hrw.org/news/2012/12/13/kaveh-kermanshahi-iranian-activist>.
- 137 Tris Reid-Smith, last modified 2013, <http://www.gaystarnews.com/article/men-iran-don-women%E2%80%99s-clothes-protest-cross-dress-punishment230413/#gs.DIOPA=U>.
- 138 Tris Reid-Smith همانجا
- 139 being woman is not a tool of humiliation and punishment "زن بودن ابزار تحقیر و تنبیه هیچ‌کس نیست" Facebook - Log In or Sign Up, accessed January 16, 2019,
- 140 "Transfer of NegisaShahbazi to Ilam Central Prison. " Hengaw organization of human rights زی‌کخراوی مافی مرۆڤیی هه‌نگاو Last modified 2018. <https://hengaw.net/en/news/transfer-of-negisa-shahbazi-to-ilam-central-prison>.
- 141 Hengaw
- 142 Transfer of NegisaShahbazi,2018, <https://hengaw.net/en/news/transfer-of-negisa-shahbazi-to-ilam-central-prison>.
- 143 "Kurdish Female Political Prisoners Held in Iranian Prisons," BasNews, last modified 2017, <http://www.basnews.com/index.php/en/news/middle-east/335054>.
- 144 Transfer of NegisaShahbazi,2018, همانجا
- 145 برگزاری چندین مراسم به مناسبت روز جهانی زن "در بانه" Payam political news website, last modified March 8, 2018, <http://www.payaam.org/iran/2018/3/page82.html>.
- 146 مسئله دوچرخه سواری بانوان در مرویان و دیدگاه" انجمن و مسئولین" last modified September 8, 2016, <https://zananm.wordpress.com/2016/08/01/>.
- 147 "Kurdish Women Study Center - Log In or Sign Up, accessed Jan 20, 2019, <https://www.facebook.com/Kurdish-Women-Study-Center->
- 148 NAVENDA PENA KURD – MalperaFermiYaPENa KURD, accessed , 2008, http://www.pen-kurd.org/englizi/soraya/kurdish_women_c_pr08.pdf.
- 149 Soraya Fallah, "A Letter to Ahmed Shaheed Regarding Zainab Jalalian by Soraya Fallah," Kurdish Women Haven, last modified 2013, <https://kurdishwomanhaven.blogspot.com/2013/07/a->